

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzat](#)át.

KÖRTÁNC FÜZETEK

MAGYARORSZÁGI
UKRÁNOK

Budapest

1998

KÖRTÁNC FÜZETEK

Simon Mónika, Csecserits Bea, Jahl Kathrin, Tarasz Lukjanyuk,
Sipajlo Igor, Natalia Gereta

MAGYARORSZÁGI UKRÁNOK

Budapest

1998

TARTALOMJEGYZÉK

A szerkesztő-előszava	3
A magyarországi Ukránokról	3
Történeti áttekintés	3
A Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület tevékenysége	4
1. Oktatás	4
2. Kiadói tevékenység	4
3. Kultúra és tudomány	4
A vallás és egyház Ukrajnában	5
Az ukrán népviselet	6
Ukrán mesterségek	8
A mese a legnépszerűbb folklór műfaj	10
Ukrajna nevét dicső államalapítók és művészek tették világszerte ismertté	11
Zene	14
Irodalom	15
Ukrán dalok Magyarországon	16
Képző- és iparművészet	18
Az ukrán konyha	20
Egy kis történelem	21
Néhány mai recept	22

A szerkesztő előszava

Nem egyszerűen egyik szomszédunkról szól ez a füzet, de a legnépesebb szomszédunkról, amelynek területén jelentékeny számú magyar kisebbség él. Az itt következő dolgozatnak nem feladata a problémák keresése, sokkal inkább ismereteink gazdagítása, a köztünk, a velünk együtt élő ukrán honfitársaink történetéről, néprajzáról, mesevilágáról. Célunk, hogy felrétéve mindenfajta előítéletet, keressük meg egymásban a hiteleset, induljunk ki abból: ilyenek is lehetnénk. Minden ember, nép, népcsoport, akiket megkülönböztet származása, neveltetése, vallása magában hordozza a közös emberit. A Kárpát medencében élők egyik csoportját, a 92 ezer négyzetkilométeren lakókat úgy hívjuk: magyarok. A hazát, a nemzetet. És hazánk tagjai mindazok, akik nyelvünket beszélik, országunkat gazdagítják, e föld született vagy választott gyermekei. Például az ukránok. E füzetben róluk, magunkról beszélünk.

* * *

A MAGYARORSZÁGI UKRÁNOKRÓL

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Történeti forrásokból egyértelműen megállapítható, hogy az ukránok (rutének), a 12. századtól kezdve szivárogtak át *Galíciából* (a mai Nyugat-Ukrajna területéről), *Máramaros-, Bereg-, Ung- és Zemplén* megye lakhatatlan, hegyes vidékeire. Egy 1326-ban kelt oklevélben olvashatjuk a Nógrád megyei *Nagyoroszról*, hogy első lakóit *Kálmán* király hívta be Galíciából. A 17. században már nagyobb számban érkeztek telepesek, főleg a Kárpátok túlsó oldaláról, olyan ukrán (rutén) parasztok, akik a lengyel földesurak túlkapasai elől menekültek. A magyar földesurak — közülük is első sorban a *Rákóczi család* —, kenézeik révén szervezetteren telepítették le őket birtokaikra. Természetesen a spontán beszivárgás is tapasztalható ebben az időszakban, mely folytatódott, még a 18. században is. *Bél Mátyás* leírása *Szabolcs* megyében 13 helységben említ ruténokat (ukránokat), a 18. század első évtizedében. 1740 körül nagy számban telepítettek le görög-katolikus lakosságot Makón is, amire az utcák elnevezései is utalnak. Az újabb áttelepülési hullám a 19. század második felében indult el újra főleg az akkor is sűrűn lakott Galíciából. Ez a terület ez idő tájt az ukrán nemzeti újjászülés központja volt. Ebből is következik, hogy a Galíciából elindult telepesek nemzeti öntudata erős volt, ami napjainkig is tapasztalható azokon a területeken, ahol egységes településeket hoztak létre, azonban ezeket már nem a mai Magyarország területén találjuk.

A 19. században, *Galíciából* elindult népvándorlási hullámnak két iránya figyelhető meg: egyrészt a tengerentúlra, másrészt az Osztrák-Magyar Monarchia azon részeire, ahol még földművelésre alkalmas területet lehetett találni. A galíciai ukránok a mai Szlovákia területén keresztül érkeztek Magyarországra, főleg a *Vajdaságba*, a mai *Horvátország* területeire, a 19. század végén pedig a mai *Bosznia* területeire. Egyes családok Magyarország fővárosában, *Pest-Budán* találták meg megélhetésüket. Mivel ez utóbbiak betelepülése nem volt nagy mértékű, az ukrán családok egy része rövid időn belül asszimilálódott.

Az asszimiláció okait kutatva, többek között a következő tényezőket érdemes kiemelni:

- a betelepülés területi szétszórtsága,
- az anvanvelvi iskolák hiánya,
- az értelmiségiek rendkívül csekély aránya.

Az 1890-es adatok szerint, az ukrán (rutén) iskolaköteles gyerekek 40 százaléka nem járt iskolába, valamint az írástudatlanság is elég magas arányú volt, a többi nemzetiséghez viszonyítva. 1880 és 1910 között körülbelül tízezer ukrán élt a fővárosban, de hiányzott társadalmi szerveződésük. A két világháború közötti időszakból alig van adat, a Budapestben élő ukrán nemzetiségű lakosságról.

Az újjászülés, újrakezdés, a közösséggé formálódás akkor kezdődött meg, amikor lehetőség nyílt a nemzetiségeket is szervezetbe tömörítő egyesületek alapítására.

1991. májusában megalakult a Magyarországi Ukrán-Ruszin Kulturális Egyesület, amely eleinte főként a Budapestben élő ukránokat-ruszínokat tömörítette. Az Egyesület tagsága fokozatosan bővült, így Pest megyéből, majd az ország egész területéről érkeztek felvételi kérelmek. Az 1993. évi

MD 66.432

1998

kisebbségi törvény megszületése után, mely külön – külön kisebbségként deklarálta az *ukrán* és a *ruszin* nemzetiséget, — a Magyarországi Ruszinok Szervezete kérésének eleget téve — lett az egyesület neve a **Magyarországi Ukrán Kulturális Egyesület**.

Elnöke: *Hartányi Jaroszlava*

Titkára: *Turik Oleg*

1995-ben alakult meg az Egyesület Szegedi Csoportja, melynek vezetője *Sajtos Natalia*.

1997 tavaszán — a több évi eredményes munkát elismerve —, a magyar kormány az Egyesület rendelkezésére bocsátotta (bérbe adta) a Budapest VI., Zichy Jenő u. 10. III./8. alatti helyiséget, ahol megnyílt az **Ukrán Oktatási és Kulturális Centrum**, amely egyúttal az Egyesület székhelye is lesz. A helyiség berendezését és a rendszeres programok beindítását követően ide várja az Egyesület a Magyarországon élő ukránokat és az ukrán nyelv, kultúra, irodalom, művészet, népi hagyományok iránt érdeklődő — már eddig is nagy számú — magyar barátait.

A MAGYARORSZÁGI UKRÁN KULTURÁLIS EGYESÜLET TEVÉKENYSÉGE

1. OKTATÁS:

Az Egyesület 1993 óta működteti a **Vasárnapi Ukrán Anyanyelvi Iskolát**, ahová a budapesti és környékbeli ukrán származású gyerekek járnak, az anyanyelv és az irodalmi, történelmi, néprajzi ismeretek elsajátítására, a népi hagyományok megismerésére, ami segít megőrizni identitástudatukat.

2. KIADÓI TEVÉKENYSÉG:

a. / A Művelődési és Köznevelési Minisztérium anyagi támogatásával 1995-ben megjelentette az **első magyarországi ukrán nyelvkönyvet**, Dr. Piller Györgyné szerkesztésében.

b. / *Leszja Ukrajinka* költőnő születésének 125. évfordulója tiszteletére, 1996-ban, az Egyesület kiadásában jelent meg ukrán-magyar nyelven, a „Hét Húr” c. verseskötet, mely a költőnő válogatott verseit tartalmazza, *Hartányi Jaroszlava és Natalia Dragomanova* szerkesztésében.

c. / 1996. januárja óta - a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány támogatásával a MUKE megjelenteti ukrán-magyar nyelvű havi újságát „*HROMADA*” címmel. Főszerkesztője *Ploszkina Vaszilij*.

3. KULTÚRA ÉS TUDOMÁNY:

Az elfelejtett **hagyományok újjáélesztése**

■ családias karácsonyi ünnepségek

■ hagyományos ukrán húsvéti gverekjátékok, az un. Hajivkák,

■ minden év márciusában Sevcenko emlékére rendezett napok

Az **anyanyelv** ápolása

Zenés-irodalmi esték a híres ukrán költők, írók születésének évfordulóin (pl. *Leszja Ukrajinka, Mihajlo Dragomanov, Ivan Franko*, stb.)

Nyári ifjúsági táborok (1996. Kemence, 1997. Dómaszék)

Tudományos konferenciák

Az ukrán-magyar tudományos kapcsolatok ápolására:

1996. május. A szegedi egyetemen nemzetközi **irodalmi-nyelvészeti konferencia** volt.

1996. december. Budapesten rendeztek nemzetközi **tudományos konferenciát**, *Mihajlo Hruszovszkij* történész, az első ukrán köztársasági elnök születésének 130. évfordulója tiszteletére. Résztvevő előadók a Párizsi Sorbonne, a Pozsonyi, Ungvári, Kijevi, Szegedi és Pécsi Egyetemek professzorai, valamint az Ukrán Tudományos Akadémia tagjai voltak.

A VALLÁS ÉS AZ EGYHÁZ UKRAJNÁBAN

Az **ősi Ukrajna** szellemi életében a kereszténység felvétele volt a legfontosabb esemény. A keresztény hittel más alapvető változások is betörték az országba: megváltoztatták a társadalom felfogását és mindennapi életét. Őseink nagyon hosszú időn át pogány isteneknek hódoltak. A történelmi forrásokban a szlávok legfőbb istenei különböző neveken szerepelnek, mint például:

Perun = a villámias istene,

Horsz = a nap istene,

Szvarog = a tűz istene,

Dazsbog = a jó adományozója. Ezenkívül imádták még

Voloszt, = a gazdagság és a jószág istenét,

Sztribogot, = a szél istenét, és még más istenségeket is.

Az áldozatokat az isteneknek különböző helyeken mutatták be. Különösen kedveltek bizonyos folyókat, mocsarakat, kutakat. Áldozati helyeket alakítottak ki még a ligetekben, öreg fák alatt, tűzrakások és szénapajták körül is. Például azok a kereskedők, akik sikeresen átjutottak a dnyeperi zuhatagokon, megálltak a folyó alsó folyásánál található *Hortica szigetén*, és az ott álló öreg tölgyfa alatt áldozatot helyeztek el: kenyeret és húst, néha még szárnyas állatot is, majd ezután sorsot vetettek, hogy levágják-e vagy élve elengedjék.

A történészek állítása szerint őseinknek külön szentélyeik nem voltak. Szintén csekély számú volt az istenek figurális ábrázolása. Kijevben csak a fejedelmi udvar előtt álltak a főbb istenségek szobrai: *Perun*nak fából készült szobra volt, ezüst fejével és arany bajusszal.

A szlávoknak külön papjaik nem voltak, és az áldozatot mindenki saját maga mutatta be. Különböző neveken hívták őket, mint például: *volhv*, *kugyvesznik*, *potvornyk*, *obravnyik*, *nausznyik*, *viduny*, *vorozsbit*, *zilyinik*. Ezek az elnevezések varázslót, jövődörmönvőt jelentenek ukrán nyelven. Varázslással és jóslással nemcsak a férfiak foglalkoztak, hanem a nők is.

A néphagyomány megőrzött bizonyos emlékeket a régi szláv ünnepekről és a hozzájuk kapcsolódó szertartásokról. A tavaszi eljövetelet tavaszi dalokkal (ukránul: *vesznyánka*) és játékokkal köszöntötték, amelyekben a napot és a természet virágzását dicsőítették. Ez az ünnep a későbbiekben összefonódott a keresztény Húsvétal és a Pünkösdde. A ruszáli hét a vizi tündérek (ukránul: *ruszálka*) tiszteletére szentelt ünnep volt, akik – a hiedelem szerint – ilyenkor előjöttek a vízből és a part mentén sétáltak. Ez idő tájt ünnepelték a Halottak napját, amelyet az elhunyt ősök emlékének szenteltek.

Kupała ünnepe, amely egybeesett *Szent Iván* napjával, a varázslás és boszorkányság éjszakája volt: amikor virágzott a páfrány, megláthatták az elrejtett kincset és megérthették az állatok nyelvét. A fiatalok koszorúkat kötöttek, tüzeket raktak, majd körüláncolták és átugrálták, s átterelték rajt a jószágot is, hogy így óvják meg a boszorkányságtól.

Az őszi közeledtével eljött **Kosztruba** ünnepe. Ilyenkor búcsúztak a nyártól, s eltemettek egy mádijszító bábút, mint a halál jelképét.

Ukrajnában a kereszténység nem sokkal *Nagy Vlagyimir* fejedelem uralkodása előtt terjedt el, akit a *Kijevi Rusz* megkeresztelőjeként tisztelnek. Vlagyimir nemcsak maga vette fel a kereszténységet, hanem törekedett azt államvallássá tenni. A fejedelem parancsára kivétel nélkül mindenkinek meg kellett keresztelkednie. Eleinte a fejedelem emberei szigorúan ügyeltek arra, hogy mindenhol elpusztítsák a régi vallás bálványait. Vlagyimir a megkeresztelkedése utáni napon megparancsolta, hogy a szobrokat hajítsák le, aprítsák fel és égessék el. Azokon a helyeken, ahol a pogány istenek szobrai álltak, keresztény templomokat építettek. Az új szentélyek szépsége és magasztossága lassanként elmosta a régi, egyszerű vallás emlékét. A kereszténység terjesztői eleinte külföldiek voltak: görögök vagy bolgárok. Később a papság közé bekerültek már hazai emberek is, akik azokban az iskolákban végeztek, melyeket *Nagy Vlagyimir és Bölcs Jaroszlav* alapított. Az első metropolita *Ilarion* lett, *Bölcs Jaroszlav* híres prédikátora és udvari papja, akit 1051-ben szenteltek fel.

Ukrajnában az idők folyamán létrejött jó néhány keresztény kolostor, melyeknek lakói sokat tettek azért, hogy a kereszténység közelívé és érthetővé váljon a nép számára. A szerzetesség központja Ukrajnában a Barlangkolostor lett. Alapítója a ljubecsi származású *Antonyij apát* volt, aki beköltözött a *Dnyeper* feletti erdő közepén abba a kis barlangba, amelyet istenfő *Ilarion*, a későbbi metropolita ásott ki, és járt oda imádkozni. A szerzetesek fából készült cellákban laktak, melyeket saját

maguk építettek a barlangok felett, mindenki külön-külön. A szerzeteseknek kötelességük volt szakadatlanul valamilyen munkát végezni. A kereszténység fokozatosan elterjedt az egész társadalomban. Születésétől a haláláig az egyház gyámolította az embereket. A hit és az egyházi szertartások minden ember mély és őszinte szükségletévé váltak. Az istenhívó emberek naponta jártak a templomba istentiszteletre, a reggeli és az esti ájtatosságra. A vallásos emberek gyakran indultak zarándokútra, hogy felkeressék a szent helyeket. Ezek távoli utak voltak a bizánci Konstantinápolyba, Athénbe, Jeruzsálembe, az itáliai Bariba és Rómába.

Ukrajnában is voltak persze szent helyek. A legtöbb zarándok a Barlangkolostort kereste fel. Voltak saját, hazai szentek is: Olga, Vlagyimir, Borisz és Gleb, Antonyij és Feodoszjij szerzetesek és még más szentek. A leginkább Borisz és Gleb ereklyéjét tisztelték. Ebben az időben a kijevi Ruszban már létezett a pravoszláv egyház. A 16. században Ukrajna nagyobb része a Litván fejedelemség fennhatósága alá került, a nyugati részeket pedig Lengyelország foglalta el. A Kijevi Egyházmegye területét felosztották Litvánia, Lengyelország és Moszkva között. 1458-ban az egyetlen egyházmegye helyett kettő jött létre: a kijevi (Kijevi-Litovszki) és a moszkvai. 1596-ban Bresztben (ma Belorusszia) összehívták az egyházi zsinatot azzal a céllal, hogy egyesítsék a pravoszláv és a katolikus egyházat. De a két egyház egyesülése helyett három jött létre: a katolikus, a pravoszláv és az unitárius.

A 18. század folyamán a kijevi egyházmegye a moszkvai egyház fennhatósága alá került. Az ukrán egyház elvesztette szerepét a nemzet kulturális életében. 1906–1908-ban a Szent Szinódus kiadott egy ukrán nyelvű evangéliumot, ezt azonban a cári hatalom betiltotta.

A szovjet időszakban Ukrajnában is érvényesült a vallástüldözés. Ma már azonban az egyháznak lehetősége van a fejlődésre. Ukrajnában az egház független az államtól, és az állam az egyháztól. A függetlenség ideje alatt az egyházi kerületek száma 3,5 ezerrel nőtt, és 1995-ben már 16,5 ezer volt. Ma Ukrajnában majdnem 70 keresztény felekezet létezik. Több mint négy és fél ezer vasárnapi iskola működik, 64 vallásos kiadvány jelenik meg.

Ukrajnában az egyházkerületeknek több, mint a fele pravoszláv, ezen belül hetven százalék az Ukrán pravoszláv egyház, 20 százalék az Ukrán pravoszláv egyház Kijevi patriarchátusa, és 7 százalék az Ukrán autokefál pravoszláv egyház. Ukrajnában működik még görög katolikus és római katolikus egyház, valamint több protestáns (irányultságú) egyház. 117 muzulmán és 70 zsidó egyházkerület létezik még.

AZ UKRÁN NÉPVISELET

A népviselet az ünnepi, ünnepélyesen emelkedett hangulat megnyilvánulása. Kulturális öröksége a régi hercegi és kozák időknek. Az idegen uralom alatt az ukrán nép szimbólumnak tekintette a népi viseletet, mely átsegítette az évszázados szenvedéseken. A népviselet, a nyelv, a vallás és a szokások reménytelni védelem a nemzeti hanyatlás ellen.

A barokk az ukrán népviselet művészi stílusának alapja. Ez a stílus az alapformák felnagyításában jelentkezik, „barokk túlzás” (túldíszítettség), mint a női blúz ujjja. Emellett a népviselet esztétikai bázis, melyet a népi mesterek hímzéssel, csipkével és speciális dekoratív anyaggal díszítettek. A hímzés és a csipke asszonyaink művészi ízléséről, és művészi tapasztalatáról tanúskodott. Mesterség, hagyomány, melyet nemzedékről nemzedékre adtak át.

A népviselet kialakulásában jelentős szerepe van a kulturális örökségnek, a szomszédos népek hagyományainak, tükröződik bennük a mesterek művészi tehetsége. Az ukrán népviselet jellegzetes vonásai:

- számítalan részből álló népi öltözék,
- egyszerű szabás,
- a fehér szín dominanciája,
- világos díszítés, túldíszítettség.

Az egészen érzékelhető a mértékletesség.

Ukrajna klímája elég zord, és a népességnek meleg ruhára van szüksége az év legalább hat-hét hónapjában. A felsőruházat legfontosabb anyaga mindig is a házi és vadállatok bundája volt. A

mindennap használt ruhák anyaga a kender, a len és a birkagyapjú. Ukrajnában elterjedtek a selyem anyagok, szintúgy a brokát és a bársony.

Népi szokás szerint a lányok mindig hosszú copfot viseltek, és befont copfjaikon élővirág koszorút hordtak.

A lányok és a fiatal asszonyok nyakának díszei a gyöngvők és az arany érmék voltak, az utóbbiakat valamikor „dukátoknak” nevezték. Régi ukrán szokás szerint a keresztapa — a keresztelő első évfordulóján — arany érmesort ajándékozott kereszt-lányának. A legszebb ajándék érme az volt, amelyre szent vértanúk képét vészték, akikről a keresztlány a nevét kapta: Katalin, Barbara, Mária stb.

Vasárnap és ünnepnapokon a lányok szalagot viselnek. Kiválasztva az egyik legszebbet a lány körbetekeri vele a fejét, majd a hátán lógó szalagvégekhez köti a többi szalagot. Azokra teszi fel a koszorút. Azért, hogy a szalag stabilan megmaradjon a fejükön, régen háncsból gyűrűt készítettek, amelyet szalaggal borítottak és úgy tettek a fejükre, mint egy kalapot. Nyáron, amikor a lányok a mezőre mentek, virágokat gyűjtöttek és a szalaggal borított háncsba tűzték őket, ezzel mintegy élővirág koronát kaptak.

A lány legszebb díszje a koszorú. A mi lányaink mákvirágból, kék búzavirágból, rózsából fonnak maguknak koszorút. Annnyira figyelnek a virágok színére és formájára, hogy a koszorú szinte művészi alkotássá válik, amely kiemeli a lányos arc szépségét.

A lányoknak valamikor fedetlen fővel kellett járniuk, de ez nem mindig volt lehetséges. A téli fagy és a nyári forróság rákényszerítette őket, hogy kendővel fedjék fejüket. A kendőt néha háromszög alakúra hajtogatták és a fejük köré tekerték, a fejtetőt szabadon hagyva, hogy a haj látható maradjon. A kendő bal oldalához egy rózsát vagy örökzöld ágat erősítettek.

Régen Ukrajnában a kendőket selyem, ezüst és arany cémával hímézték. Ha selyemmel hímézték, leggyakrabban piros, kék, zöld, sárga és rózsaszínű cémát használtak. Néha a fekete szín is előfordult. A kék cémát sosem használták külön, csak a pirossal együtt. A kendők díszítése régen eléggé geometrikus volt, a 18. századtól pont ennek ellenkezője: a kendők és törölközők díszítésénél divatabbá jöttek a növényi motívumok, a stilizált rózsák, búzavirágok, szegfűk. A hímzett tájképek, úgy mint valamikor, a kendő négy sarkára vagy közepére kerültek. Ukrajnában a hímzett kendők mindig fehér színűek voltak.

A női blúz elődeink legősibb ruhái közé tartozik. A történészek szerint Ukrajnában — Oroszországban a hercegi időkben övvel átkötött hosszú blúz volt a lányok és asszonyok egyetlen öltözetke a meleg évszakokban. Minden ukrán női blúz ujjja széles és hosszú. Az ujj szélessége a blúzhossz kétharmadának felelt meg. Az ukrán női blúznak bokáig kellett érnie. A szoknyához varrt blúzok kicsit rövidebbek. Az ukrán női blúzok anyaga házálag készített fehér len vagy kender, avagy vásárolt fehér pamutanyag. A fehér szín az ukrán blúzok legrégebbi és legjellegzetesebb jellemzője. Az ukrán női blúz másik jellegzetessége a hímzés. A legnagyobb és legszebb hímzések a lányok blúzain vannak, a fiatal asszonyok már szolidabban hímzik blúzaikat. A női blúzok nyakban összehúzottak. A blúzra a test alsó részén a lányok és asszonyok hétköznapi és munkához másféle kötényt viseltek, mint ünnepnapokon.

Kétféle kötény van. Az egyik négyszögletes gyapjú szövet, felső sarkaiban kötőkkel. Ilyen kötényből kettőt kell felvenni egyszerre: egyet előre, a másikat hátra, de olyan módon, hogy a széleken, ahol a kötények szélei találkoznak, a blúz kicsit kilátszon. A kötény lehet fekete, kék, piros és fehér színű. A „pláhtá” kétszer olyan széles, mint a sima kötény. (A fordító megjegyzése. Az ukrán népviseletben háromféle kötényt különböztetünk meg: „pláhtá”-t, „zápászká”-t és „poperednicá”-t. A magyarban nem találjuk meg ennek megfelelőit, így a „pláhtá” szót meghagytam, a „zápászkát” sima kötényként, a „poperednicát” zsúrkötényként említem.) Szabása egyszerű: a vászonanyag két darabja hosszában félig összevarrt. Mielőtt az asszony felveszi félbehajítja és körbetekeri vele a testét úgy, hogy a két hímzett fél takarja az oldalát, az összevarrt fél pedig a hátát. Emellett csak egy kis rés marad elől, amelyet másféle kötény (zsúrkötény) takar. A kötények különbözőek, de mindig sokszínűek, hosszanti és keresztcsíkosak, sakktáblára emlékeztetnek. A kötények a kozák időkben voltak a legnépszerűbbek, amikor az ukrán népviselet a legszebb és leggazdagabb volt. A kötény anyagához selymet, gyapjút, ezüst valamint arany cémákat is felhasználtak. A „pláhtá” elengedhetetlen tartozéka a zsúrkötény, melyet tarka gyapjúból varrnak. A zsúrkötény alsó részét hímzéssel vagy keresztben varrt szalagokkal díszítik. A zsúrkötény színe a pláhtáéval harmonizál. Lehetnek

pirosak, kékek, zöldek és fehérek. Mindhárom kötényt egy kötővel kötik át. A női kötők és a férfi övek szőttek vagy fonottak.

A legalapvetőbb női lábbeli a **szattyánecsiszma**. A legkedveltebbek a piros szattyánok voltak, amelyeket vasárnap és ünnepnapokon viseltek az ünnepi ruházat részeként. A csizmák mellett használatban voltak még a női cipők, melyeket nemcsak színes bőrből, hanem erős és **arany mintával himzett értékes brokátból** is készítettek. A női cipőket főként fiatal lányok viselték, a szattyánokat a férjezett asszonyok.

A **férfi ing**. Az ósszlávok, akik a mai Ukrajna területén éltek, hosszú, térdig vagy térd alattig érő fehér vászoninget viseltek, mindig kitűrve. Az alacsony ingnyak erősen összehúzott, kivágással a mell közepén. Az ingujjak a csuklónál összehúzóztak. Az ingnyak **szürke és fekete vagy kék és piros cernával volt kivarrrva**. Az ingujjak vége szintén **mintás**, de másképpen mint az ingnyak.

Réges-régen Ukrajnában kétféle **nadrág** létezett: a szűk és a buggyos. A férfiak is hordtak csizmát. A 10. és 11. századi festményeken *Szvjatoszláv*, *Borisz és Jaroszláv* hercegeket a *Szapszo-Herecki* templom freskóin színes, keskeny és erősen **felálló végű** csizmákban ábrázolják. A csizmákon kívül, fölfelé hajlított talpból és a lábtőnél összehúzó faháncsból, madzagból vagy szíjból álló bőr lábbelit is hordtak. A cipők szintén a régi szláv lábbelik közé tartoznak.

A tél nem szeret tréfálni Ukrajnában, ezért az itt élők **irhabundát** varrtak maguknak. Volt könynyebb öltözkészítés is, a **bekecs**, amely a román **mellkas** szóból ered. A bekecs rövid, ujj nélküli irhamelvény, amelyet csodálatos, különböző színű, gyapjú vagy selyem cérnákkal **híméznek**. Az irhabunda ugyancsak régi ukrán viselet.

A **zszipán** a kozák idők tipikus viselete, amelyből sajnos nagyon kevés maradt meg.

UKRÁN MESTERSÉGEK

A szlávok ősidőktől fogva ismerték a kezdetleges, egyszerű mesterségeket, amelyek a mindennapi életükben segítségükre voltak. **Tudták hogyan kell a fát megmunkálni és a bőrt kikészíteni, lenvasz-
nat szőni, edényeket készíteni** stb. Idővel ezek a mesterségek tökéletesedtek, illetve újakat ismertek meg a szomszéd országokból.

A sűrű erdőségekben, ahol kezdetben a szlávok éltek, a mesterek ismerték a **fafeldolgozást** minden csínját-bínját. A fejedelemségek idejében, már megjelentek olyan mesterek is, akik tudták hogyan kell **magas fafalakat felhúzni, tetőt ácsolni, fajárdával borítani az utcákat**. Ezek az **ácsmesterek**, idővel már nem egyenként dolgoztak, hanem csoportosan, egy saját vezető irányításával. Külön említhetők azok a faszállítók, akik a városokba szállítottak. A fából különféle gazdasági használati eszközöket illetve berendezési tárgyakat készítettek: **asztalokat, lócákat, ágyakat, polcokat, szekereket, székákat, székeket, dézsákat, merítőkanalakat, kanalakat, lapátokat, kerekeket, m_ozsarakat, létrákat, koporsókat** stb.

Őseink **bőrfeldolgozással** is foglalkoztak. A bőrt kézzel nyomkodták. Mivel ez nem volt túl könnyű feladat, csupán a nagyon erős emberek tudták elvégezni. Egy ilyen mesteremberről mesét is költöttek: *Kirilo Kozsumkáról*, aki legvőzte a kígyót. Azokból az időkből számos a bőrfeldolgozással kapcsolatos mesterség elnevezése maradt ránk. Például: **cipésznek** nevezték nem csak a cipésmestert, de a **szabót is**. A **nyeregkészítő** nyergeket készített a lovakra, az **íjtartó-készítő** íj-tartókat varrt az íjak számára.

A **szővést** is ősidőktől fogva ismerték a szlávok. **Ez női tevékenység volt**. A feleségek szőtték a szőtest lenből és kenderből, eközben olyan tárgyakat vettek igénybe mint például: a kóc és az orsó. A szláv sírokban a régészek számos olyan kisebb eszközt találtak, amelyek nélkülözhetetlenek a vászon kikészítéséhez. Minden tárgynak saját, ősi elnevezése volt, amely az idők folyamán megváltozott „jelenkorira”. Kezdetben a mai Ukrajna területén csak a durvaszővésű vásznakat ismerték, ezeket főleg a hajók számára készítették (**vitórlavászon**). Később megtanulták hogyan kell finomabb vásznakat szőni, különböző szőtteseket készíteni a lócákra, abroszokat az asztalokra.

Gyapjából különböző ruhaneműket kötöttek: sapkákat, harisnyákat.

Ugyancsak régóta készítettek Ukrajnában posztót, de egyszerűt, durvát. A vékony posztót, a selymet és más drágább anyagokat külföldről hozták például *Bizáncból* és *Nyugat-Európából*.

Ősidőktől fogva az egyik legelterjedtebb mesterség Ukrajnában a **fazekasság**. A sírokban és az ősi falvakban nagyon sok edény leletet találtak. Közöttük voltak teljesen egyszerű, kézzel készített cserépfazekak és nagyon szép, igazi művészi értékű munkák. A fejedelmek idejében a nagyobb városokban ismerték a **téglaégetést**: téglából emelték a városfalakat, a jelentősebb templomokat és világi épületeket. Egyes külvárosokban ismerték az **üveggészítést** fortélyait is. *Poleszja* mocsaras vidékein számos vaslelőhely volt. A vasat, amint az ismeretes, régtől fogva felhasználták különböző eszközök készítésére. Ezért a **kovács** nagyon megbecsült emberek számított a falvakban. A kovácsok használtak: ütőlapot, kalapácsot, fogót és ún. „kovács zsákot”. A vasból készült tárgyak nagyon különbözőek voltak: **fejszék, balták, vésők, fűrészek, fűrők, kések, szegek, árák, tűk, zarák, kaszák, sarlók, ekék, fegyverek**.

Idővel elterjedt Ukrajna területén a **vasöntés** is. Az első ilyen jellegű „öntvények”: érmék, a *Kijevi Rusz* területén *Volodimir Monomah* uralkodása idején jelentek meg. Később a **harangöntés** is fejlődésnek indult. A kereszténység felvételének első éveiben „Ukrajnában” nem használtak harangokat, hanem **fa-**, illetve **fém táblákat**, amelyeket kalapáccsal ütöttek. Először **1146-ban**, *Putlivban* tesznek említést **harangokról**: *Izjaszláv* fejedelem elvitte a harangot a *Mennybemenelet* templomból. A harangöntésről tanúskodik a *Galiciai – Volhéniai* évkönyv is, **1259-ből**: *Danyilo* király a *Holmi* új templomok számára „**harangokat hozatott Kijevből, másokat helyben öntetett**”. Lvovban a *Szt. György* templomban megőrződött egy harang a **fejedelemségek korából**, **1341-es** évszámmal. A harangokon kívül a régi öntőmesterek **bronzból** és **őnből** öntötték ki a templomi kegytárgyakat, padlót, tetőt stb.

Jóval később, amikor a *Kijevi Rusz* különböző nagyhatalmak függőségébe került, újfajta kézműves mesterségek terjedtek el. Ebben nagy szerepük volt a **német telepeseknek**, akik akkortájt nagy számban éltek a városokban, és tökélyre emelt szaktudással rendelkeztek. Abból az időből az ukrán nyelvben számos német eredetű mesterség elnevezés honosodott meg mint például: a **festő, ács, lakatos** stb.

A mesterségek leginkább a városokban fejlődtek, mivel a városok fő feladatuknak tartották a mesteremberek érdekvédelmét. De bizonyos fajta mesterségek a falvakban is kialakultak, különösen az uralag májorokban, kiegészítve a földművelődésből származó jóvarendet.

Az erdős területeken a legfontosabb mesterség a **fafeldolgozás** volt. Ez volt az a kor, amikor megkezdődött az ősi erdőségek kivágása. A nyugat-európai vásárokon felment az Ukrajna területéről származó fa ára. Az erdőkben dolgoztak a favágók, kátrány-, illetve gyanta-termelők.

A 15. században jelentek meg Ukrajnában az első **vízimalmok**, később a szélmalmok. A városokban széles körben elterjedt a **pék mesterség**. Kijevben a pékeket „**kenyereseknek**”, máshol „**kalácsosoknak**” nevezték.

Úgyszintén nagyon elterjedt volt a **szesziesital főzés** is. Jelentős volt még az ősi időkből ismert „**mézital**”, s a **mézfőzők** minden városban megtalálhatók voltak. Több fajta mézitalt különböztettek meg, volt **rossz, közepes, legjobb**. Egyre inkább terjedt a **sörfőzés**. Egyes városok éppen a német eljárással készült sörfőzésük által váltak híressé, mint például: *Zsolvka*, ahonnan a sört *Lvovba*, a **királyi lakomákra** is szállították. Ezért a városok előjárói nagyon részletes **recepteket őriztek**, például: hogyan kel ízesíteni az italt, hogy ne veszítse el hírnevét.

A fogvasztás fellendülésével fontosak lettek bizonyos másodlagos árucikkek. Nagyon széles körben elterjedt a **méhviasz**, amelyet a viaszöntődében dolgoztak fel. Ennek a mesterségnek a hagyománya még a fejedelemségek idejéből származik, a 14–15. században *Lvov* vált a legnagyobb viasz-felvásárlóvá. A viaszkészítők a kormány felügyelete alatt álltak, külföldre pedig csak a legszebb, tiszta viaszt engedték kivinni, a városi viaszöntőde pecsétjével ellátva. **A viasz hamisítását szigorúan büntették**. Amikor **1600-ban** egy *Herburt* mánásnál dolgozó hamis pecséttel ellátott nagyobb szállítmány viaszt akart kivinni a városból, a városi bíróság kötél általi halálra ítélte. Viaszból készítették a gyertyákat, amelyeket általában a templomi közösségek gyártottak. A rosszabb minőségű gyertyák készítésére a juh-faggyút használták, ebből készítették a szappant is.

A 15. században Lvovban fejlődésnek indult a **sapkakészítés**. 1557-ben *Dmitro Lvovi* ukrán sapkakészítő 3000 saját készítésű sapkát adott el a görög *Kornyaktov*nak. A fésűket a **fésűkészítők** szarvból készítették. Jelentősen fellendült a szővés. **Gyapjúból szőtték a szőnyegeket, s a népviselőket is** („**plahita**”, „**zaposzka**”). A **viaszegyszővés** nagyon megbecsült mesterségnek számított. Némely szőnyegek napjainkig megőrződtek.

A MESE A LEGNÉPSZERŰBB FOLKLÓR-MŰFAJ

De mi is a folklór? Az angol kifejezés szó szerint „népi bölcsességet” jelent. A nép bölcsessége szikrázik a szellemes közmondásokban, találós kérdésekben, énekekben, balladákban, legendákban, regékben és természetesen a mesékben.

Gyerekkorunkat mesék kísérik, melyekben a jó megmérkőzik a rosszal, és mindig győzedelmeskedik. A mesékből ismerjük meg először az ukrán nép nehéz történelmét, sok évszázados harcát a függetlenségért, attól az időtől kezdve, amikor még „nem járt a vasút, a földesurak robotra hajtották az embereket, verték, gyilkolták őket, nem félték senkitől – se Istentől, se ördögtől” („A gyémántkerítés”), egészen a mai napig.

Tartalmukat illetően a népmesék igen különfélék. A modern mesetudományban egységes klaszifikáció létezik: beszélünk állatmesékről vagy fantasztikus-hősi mesékről, illetve társadalmi mesékről.

Az állatokról szóló mesékben például megfigyelhetjük, hogy a szelídített vadállatokat és madarakat jóval nagyobb rokonszenvvel ábrázolják, mint a ragadozókat, melyek nemegyszer kárt okoznak a parasztnak, vagy: egyes mesékben kiscica, kiskakas, rókalány, farkas-koma szerepel, másokban csupán nyúl, róka, farkas, medve, oroszlán. Miért van ez? Azért, mert bizonyos elbeszélésekben az állatok énekelnek, táncolnak, barátkoznak, veszeksznek, versengenek, mókásan ravaszkodnak, egyszerűen a játszó gyerekeket utánozzák; másokban viszont ellenségekkel harcolnak, királyokat, minisztereket választanak, hatalomra törnek, vadásznak, ítélkeznek, megvesztegetik az erősebbeket, elnyomják a gyengéket. Ezek a mesék, négy lábú és szárnyas szereplőik ellenére, I. J. Franko szavaival „fél szemmel az emberre kacintanak.”

Jelentős részt képviselnek a varázsmesék. Hőseiknek jelleme rendszerint a sötét erők elleni harcban mutatkozó megállhatatlanságot, bosszorkányok, gonosz varázslók, vasorrú bábák egytől-egyig elkerülhetetlenül vereséget szenvednek, mivel nem az ő oldalukon áll az igazság. Ellenük olyan ifjak harcolnak, akik vagy hihetetlen erővel vagy különleges ésszel, felfüggetlenül rendelkeznek, s akiknek segítségükre vannak mind a szülőföld, mind a barátok, jegyesek, varázstudó jószívú öregapók és öreganyók, állatok, amelyek hálásak azért, hogy megmentették őket, valamint mindenféle csodálatos tárgyak.

A szláv népek körében rengeteg mese szól az igazságról és az igazságtalanságról. Az igazságtalanság kivágya az igazság szemét, de az igazság, csodatévő harmattal hintve be azt, ismét látóvá válik. Az igazság tovább él, jól tesz, az igazságtalanság pedig elnyeri büntetését, elpusztul. Az igazság ábrázolásában keverednek a nép legszebb erkölcsi vonásai; azt az embert látjuk, aki becsületesen, igaz módon él, másokkal jól tesz, jóban-rosszban segít nekik, tiszteli szegény édesanyját, szétosztja a vagyonát a szegények közt, csakis igazat mond, kerüli a bűnt, csak az igazsággal barátkozik. A népi alkotók igazság alatt a becsület, munkás életet, a barátságban való hitet, a kizsákmányolás nélküli, szabad munkát értették. A bűnt a csalás, önzés, kegyetlenség, irigység, kapzsiság jelentette a számukra. A mesékben világosan kirajzolódik, hogy a gazdagság megnyomorítja az emberi lelket, a haszonlesésnek szerencsétlenség a vége. Az igazságtalanság az uraknál végzett rabszolgamunka.

Az igazságról szóló mesék némely variációban, mindenekelőtt azokban, amelyek a gazdag és szegény testvéréről szólnak, realista részletezéssel mutatják be a gazdag fiú kapzsiságát és szívétlenségét, valamint a szegény fiú nyomorúságát, elesettségét. Figyeljük meg, hogy épp a legkisebb testvér a legjobb és legokosabb, még ha butának is tartják. A mese ezzel ítéletet mond afölött az igazságtalan gyakorlat fölött, hogy az idősebb fiú öröklő a vagyont. A mese igyekszik a fiatalabb partját fogni, nincstelenséget idealizálja, tiltakozik az ellen, hogy „butának” nevezzék, szépséggel ruházza fel, feleségül adja hozzá a szépséges hercegisasszonyt.

Köztudott, hogy a régiek bizonyos számoknak mágikus jelentési tulajdonítottak. Az ukrán mesékben, mint általában a folklórban, ezek a számok a 3, 7, 9, 12. A hetes szám például a nép körében ósidóktól fogva a legnagyobb mértékűség kifejezésére szolgált. Hadd utaljunk a következő közmondásokra:

„Hetem nem várnak egyre”,

„Hétszer méréj – egyszer vágjád”.

A mesékben három-, hat (ritkán hét-), kilenc- és tizenkét fejű sárkányok vannak. Mind az állatmesékre, mind a varázsmesékre és a társadalmi mesékre jellemző, hogy egyes epizódok, némileg

megváltozott formában ugyan, háromszor ismétlődnek meg. Háromszor lopja el a róka a kiskakast, és a kiscica meg a vakondok háromszor veszik azt vissza; háromszor éneklő el dalát a kecske; háromszor ugrik a bolond a királynő trónjához.

A szegényekről és gazdagokról szóló mesék főszereplői gyakran szegénylegények, szolgák, akiket kiátástalan nyomoruk a kétségbeesésbe kerget. A szolgák különösen fárasztó, megfeszített munkát végeznek. Késérő bánat és szomorúság árad a következő mese soraiból:

„A szolga két évig dolgozott a gazdag úrnél. Gürcölt, mint a barom, de a gazdag egy lyukas garast sem fizetett neki. Elkergette, és szerzett egy másikat – ennyi.”

A mesékben a paraszti élet tragikus momentumainak ábrázolása rendkívül hatásos. A meggyőző, gondosan kiválogatott, már-már műves szavak az emberi tapasztalatok bonyolult skálájává állnak össze, kétségbeesett kiáltássá a társadalmi igazságtalanság ellen.

UKRAJNA NEVÉT DICSÓ ÁLLAMALAPÍTÓK ÉS MŰVÉSZEK TETTÉK VILÁGSZERTE ISMERTTÉ

A 11.–12. század a fejedelmek koraként vonult be Ukrajna történelmébe. Az ukrán állam egyik első alapítója a kijevi Oleg-fejedelelem volt. Olga fejedelemszöveget úgy emlegetik a krónikák, mint bölcs uralkodót. Tiszteletére 1997-ben Ukrajna elnöke érdemrenddel alapított „Olga fejedelemszöveg” néven. Szvjatoszlav fejedelemmel köszönhetően szilárdultak meg a gazdasági és kulturális kapcsolatok a Kijevi Fejedelemség és Bulgária illetve Bizánc között. Fia, Nagy Vladimir fejedeleme neve pedig azáltal vált híressé, hogy sikerült egyesítenie csaknem az összes keleti szláv törzset és megalakítania a nagy kijevi államot, mely 988-ban az ő uralkodása alatt vette fel a kereszténységet. Nagy tisztelettel említik a krónikák az olyan kijevi fejedelmek nevét is, mint Bölcs Jaroszláv, aki Európa egyik leghatalmasabb uralkodója volt, Vladimir Monomah, akit az Intelmei gyermekeknek című írás szerzőjeként tartunk számon és Jaroszláv Oszmomszl, akinek az uralkodása alatt tolódot ki a Halics-Volinai Fejedelemség déli határa egészen a Dunáig, amikor baráti kapcsolatok létesültek Magyarországgal és Németországgal.

A mai Ukrajna területén létrejött állam alapításának kezdeti eseményeiről, azok szereplőiről több régi krónika is szól: a Nesztor-féle krónikagyűjtemény, az Óskrónika, a Laurentiusz-krónika, a halics-volinai krónikák stb. A fejedelmek kora volt az az időszak, amikor megszületett a Ruszká Pravda nevet viselő törvénykönyv, ekkor íródott az ismeretlen szerző híressé vált műve, az Ének Igor hadáról című hősköltemény. Úgy tartják, hogy Ukrajna egyik első írója Ilarion metropolita volt. Kiril Turovskij püspök, Nesztor szerzetes, Teodoszj Pecszerszkij és Danilo Zatočnik lelkészek tankönyveket és szentbeszédeket írtak. Ukrajna területén az első nyomdát Ivan Fedorovics hozta létre Lvovban 1574-ben. Az általa kinyomtatott első könyv az Apostol címet viselte. Konsztantin Osztrozskij fejedeleme közreműködésével nyomtatták ki az első teljes Bibliát.

Az ukrán földek a 13–14. században a tatárok kegyetlen uralma alatt álltak, majd sokáig a litván állam fennhatósága alá tartoztak. Az idegen elnyomás ahhoz vezetett, hogy Ukrajna területén különleges katonai alakulatok, úgynevezett kozák ezredek jöttek létre, melyekben demokratikus rend és törvények uralkodtak. Hosszú és bonyolult időszak volt az ukrán történelemnek az a szakasza, amit a kozákok és hetymánok korának neveztek el (16–18. század). E kor legnevezetesebb személyei Visneveckij fejedeleme, Petro Szahajdasnij, Bohdan Hmelnickij, Ivan Mazepa és Pilip Orlik hetymánok. A vajdának is nevezett Dmitro Visneveckij alapította a Zaporozsjei Szicszet, egy kozák erődöt a Dnyeper partján, mely védelmül szolgált a tatárok betörései ellen. Bohdan Hmelnickij hetymán vezetésével a kozák hadsereg függetlenségi harcba kezdett a lengyelekkel és a moszkovitákkal. A moszkvai cárral végül megkötött perejaszlavi béke következtében korlátozódott Ukrajna függetlensége. Ivan Mazepa hetymán az orosz–svéd háborúban a svédek oldalára állt abban a reményben, hogy a svéd győzelem után Ukrajna felszabadulhat a moszkvai uralom alól. Nagy ukrán hazafiként vált ismertté Pilip Orlik hetymán, aki Európában talán elsőként állította össze saját államának alkotmányát. Orlik alkotmánya a mai napig a demokratikus törvények példája.

1715-ben II. Katalin orosz cárnő eltörölte a hetymanságot, a kozák rendszert, és Ukrajna Oroszország egyik tartományává vált. A megszállók elleni harc, mely ekkor sem maradt abba, leginkább a hajdamákok fegyveres felkeléseiben nyilvánult meg. Vezetőik többek között Maxim

Zaliznyak és Ivan Honta voltak. Az eloroszosítás és az elnyomás hosszú éveit is sikerült megőrizni Ukrajnában az anyanyelvet, a kultúrát, a népszokásokat és szertartásokat. Régóta élő népköltészeti műfajok a bilinák, a szertartási és történelmi énekek, a mesék, szólamok és közmondások.

A bilinák a fejedelmek korának hősi jellegű elbeszélő énekei. Közülük a leghíresebbek a Mikula-Szeljaninovicstól, a Volgáról (Oleg fejedelemtől és Olga fejedelemszonytól) és az Ilja Muromecről szólók. A mese egyike a legősibb népköltészeti műfajoknak. Nemzedékről nemzedékre öröklődnek az igazságról és hazugságról, a Kozsumjákról, a Kotihoroszokról (Guruli borsócska), a Sztovej-Razbojnikról (Fülemülrabló) stb. szóló mesék. Nagy szolgálatot tett e mesék megőrzésében és feljegyzésében Pontelejmon Kulis, Borisz Hricsenko, Ivan Franko, Leszja Ukrainka, Pavlo Csubinszkij.

A szertartási énekek még jóval a kereszténység megjelenése előtt keletkeztek. Ezeket meghatározott munkák és tevékenységek végzése közben adták elő. A szertartási énekek közé sorolhatjuk a téli koldudákat (betelehemes énekeket), a vesztyánkákat (tavaszköszöntő dalokat), a csedrivkákat (a bőkezűségről, adakozásról, jótéteményről fejszólamú énekeket), a Szent Iván-napi énekeket. Szent Iván (Keresztelő Szent János) napján máglyát gyújtanak, körtáncot táncolnak, énekelnek, máglyát ugranak és a lányok varázsolnak.

Az ukrán írásbeliség régóta kifejezetten egyházi jellegű, aminek az az oka, hogy a kereszténység elterjedése óta az oktatás központjaivá a templomok, a kolostorok váltak. Az Ukrajnába érkezett legrégebbi könyvek közül az osztromirovi evangéliumot (11. század eleje) említhetjük. Az ószlovénségi szövegeket élő, beszélt nyelvre Pontelejmon Kulis, Tarasz Sevcenko, Markiján Saskevics fordították le különböző korokban.

A népi játékokat a népszokások egyik hagyományos fajtájaként tartjuk számon. Ezek a játékok a legrégebbi korokból ismertek. Néhány példa:

Kaleta: ezt a vidám játékot egy decemberi estén, Szent András napján játsszák. Fiúk és lányok gyűlnek össze egy tágas házban. Mindenekelőtt sütnek egy kemény, lyukas kalácsot, amit a plafonra akasztanak úgy, hogy húzogatni lehessen a madzagot, és ezáltal a kaleta le-fel mozgatható legyen. A kalács = kaleta mellé egy őrszem áll: Kaletinszkij úr. A játékosok feladata, hogy felgורva a szájukkal kapják el a kaletát. Előtte azonban ki kell bírniuk Kaletinszkij összes tréfáját és viccét nevetés nélkül. Ha végül felugrik valaki és nem kapja el szájával a kalácsot, Kaletinszkij koromba mártott vesszővel kezdi el ütni őt.

Szintén András-napi szokás, hogy a lányok varázsolni szoktak, amihez először is balabuskákat: kerek süteményeket sütnek. Ahhoz azonban, hogy a varázslás sikeres legyen, a hiedelem szerint a sütéshez való vizet szájban kell hordani egyenesen a kútról. Itt aztán egy vidám játék kezdődik. A fiúk lesik a lányokat a kútnál, és amikor azok vízzel a szájukban a ház felé igyekeznek, a fiúk előfutnak és mindenféle tréfákkal próbálják megnevettetni őket, hogy a lányok ne bírják tovább szájukban tartani a vizet. A játék addig tart, amíg a két fél meg nem egyezik abban, hogy közösen fognak vacsorázni.

Telente egész Ukrajnában elterjedt népszokás a tréfas jelmezek viselése: boszorkánynak, ördögnek, kecskének, medvének, macskának öltöznek be, és így szórakoznak a faluban a szomszédokkal. Az efféle móka karácsonykor és malenka ünnepén (szilveszter, Szent Melánia napja) divott.

Tavaszi és nyári napokon a fiatalok egy kapu nevű játékot játszottak. Egy csoport fiú megfogva egymás kezét jelképes kaput formál, amin nem engedik át a lányokat. Amikor felemelik a kezüket, a lányok sorra átbújnak ezen a kapun, majd hirtelen leengedik a kezüket és így valaki a lányok közül foglyul esik. A játékot addig játsszák, amíg végül minden lánynak sikerül átjutni a kapun. Ukrajnaszerte elterjedt játék a sum, egy körtánc, amit lányok járnak. A kisiskolás fiúk között gyakori a kozák és a rabló nevű játék, az oszlop, amikor egymás vállára állnak, a bújócska, labdázás és egy, a felnőttek kuglizásához hasonló játék.

A 18. század második felében az orosz területi terjeszkedés és a közélet eloroszosításának hatására Ukrajnában egyre inkább nő a nemzeti kultúra, a szülőföld története iránti érdeklődés. **Beköszönt Ukrajna újjászületésének korszaka.** A nemzetnek és az államnak ez a reneszánsza a hetymanscsina demokratikus és szabadságszerető hagyományaira támaszkodott. Az irodalomban és a művészetekben a Nyugat hatására (itt mindenekelőtt az 1789-es francia forradalmat kell említenünk) a klasszicizmust mint irányzatot a szentimentalizmus és a romantika váltja fel, amit az is mutat, hogy különleges figyelemmel fordulnak az egyszerű, hétköznapi emberek élete felé, érdek-

lődni kezdenek a népköltészet iránt. Ivan Kotljarevskij szorgalmazta elsőként, hogy a művek ukrán nyelven írójának, és így jelenjenek meg nyomtatásban is. Ez kétségtelenül történelmi érdeme. Első követői Petro Hulak-Artemovszkij szatirikus költő, „az ukrán költészet atyja” (Doroszenko történész nevezte így), Hrihorij Kvitka-Osznovjanenko és Jevhen Hrebisja meseköltő voltak. 1798-ban Kotljarevskij kiadta Aeneis című híres szatirikus költeményét, huszonegy évvel később pedig először került színpadra a Natalka-Poltavka című darabja. Műveiben Kotljarevskij ragyogóan, a rá jellemző sajátos humorú szójátékokkal rajzolta meg a népi élet jellegzetes képeit. Nyugat-Ukrajnában az első népnyelven írt mű a Dnyeszteri ruszálka című gyűjtemény volt, melyet 1837-ben adtak ki Budapest-en. E mű szerzői Markiján Saskevics lelkész és barátai, Ivan Vahilevics és Jakiv Holovackij (az orosz hármas) voltak.

És mindez csak a kezdeteket jelentette. Tarasz Sevcenko volt az, aki Doroszenko történész szavaival élve „első helyen állt az akkori ukrán írók között, és új korszakot nyitott irodalmunk történetében”. Sevcenko, az egykori, barátai által kiváltott jobbagy nem csak felülmúlhatatlan ukrán költővé-hazafivá válik, hanem egy szabad, független demokratikus Ukrajna prófétájává is. Amellett, hogy bátran, férfiasan viselte a cári üldöztetéseket, száműzetéseket, katonaságot, Sevcenko indulatokat felkavaró költeményeket írt és csodálatos képeket festett, mivel tehetsége volt a képzőművészetekhez is. 1840-ben látott napvilágot A kobzos című verseskötete, amit ma is ereklyeként őriznek minden ukrán házában, minden ukrán családban. Sevcenko leghíresebb művei közül említsünk meg néhányat: Hajdamákok, Kiásvott sir, A nagy pince, Hamalija, Kaukázus, Álom, Katerina, A béreslány, Gondolatok, Végrendelet.

Tarasz Sevcenko 1861-ben bekövetkezett halála után az ukrán irodalom legjelentősebb alakjai Pontelejmon Kulis, Marko Vovcsok, Jurij Fegykoovics, Leonid Hlibov, Sztepan Rudanszkij voltak. Kulis történelmi témájú műveivel, mint például a Fekete tanács című elbeszélés, a Petro Szahajdacsnyj és az Ukrajna című költemény, Marko Vovcsok a jobbagyfalú életéről szóló elbeszéléseivel, Rudanszkij verseinek humorával és történelmi témájú költeményeivel, Fegykovics mint a legkiemelkedőbb ukrán lírikus, a történelmi novellák mestere, Hlibov mint meseköltő vált ismertté.

Valujev cári miniszter 1803-as rendelete és II. Sándor orosz cár emszkij parancsa 1876-ban Ukrajnában megtiltotta az ukrán nyelv használatát. Az ukrán reneszánszsal azonban a moszkvai hatalom már nem volt képes leszámolni. Sevcenko bátor fellépése a cári önkényuralom ellen lelkesítőleg hatott, és világos útmutatásul szolgált a haladó ukrán értelmiség számára. Az ukrán irodalmat Ivan Necsysj-Levickij, Mirnij, Mihajlo Kocjubinszkij, Szemen Sztefanik, Szidor Verobkevics, Marko Cserebinszka, Olga Kobiljanszka munkássága emelte új csúcokra. Marko Kropivnickij, Opanasz Szakszahanszkij, Ivan Tobilevics, Mihajlo Sztarickij, Marija Zanykovecka íróknak és Mikola Liszenko zeneszerzőnek köszönhetően lendületes fejlődésnek indul az ukrán színház is. Mihajlo Hursevskij, Mikola Kosztomarov, Mihajlo Drahomanov, Volodimir Antonovics, Ivan Ohijenko, Dmitro Doncov, Szerhij Jeffremov könyveket írnak Ukrajna történetéről. Pavlo Csubinszkij néprajzkutató megírja a Még nem halt meg Ukrajna... kezdetű ukrán himnusz szövegét. Dmitro Javornickij kiadja az ukrán kozákságról szóló monumentális munkáját. Borisz Hricsenko befejezi négykötetes ukrán szótárát. Olekszandr Potebnya nyelvész fontos tudományos kutatásokat végez.

A Sevcenko utáni hazai irodalmi fejlődés legkiemelkedőbb eredményeit Ukrajna mégis Ivan Frankonak és Leszja Ukrajínának köszönheti.

Ivan Franko munkássága rendkívül sokrétű. Lírai, prózai és drámai művek, publicisztika, történelmi és néprajzi munkák, műfordítások, folyóirat-szerkesztés, közéleti, politikai tevékenység jellemzi. Franko legismertebb művei közül mindenekelőtt a Mojszej című allegorikus költeményét, A csúcsokról és a mélyből, A bánat napjai, Régi és új, Az elszáradt levél című köteteit, a Zahar Berkut és a Boriszlav nevű című kisregényeit, valamint a Ripnik és a Munkán című elbeszéléseit kell megemlítenünk.

Leszja Ukrajinka (Larisa Koszacs-Kvitka) mély és kifinomult költészetével tűnt ki. Mivel anyanyelvén kívül oroszul, franciául, németül, angolul, spanyolul, görögül és latinul is tudott, az ukrán irodalom történetébe „európai mércével mérve is jelentős író”-ként került be. Legfontosabb művei közül megemlíthetjük az Erdei ének című gyönyörű, fantasztikus témájú drámai költeményét, a Régi mese, a Vízitündér, a Robert Brjusz és A hold legendája című költeményeit, a Kőúr és a Kék róza című drámáit, valamint A katakombák és a Három perc című dialógusait. Leszja Ukrajinka mun-

kasságáról Ivan Franko a következőket írta: „Sevcsenko óta Ukrajna nem hallott ilyen erőteljes és forró lírai szót...”

Századunk húszas éveiben Ukrajnában is bevezetik az úgynevezett szovjet hatalmat. Ukrajna függetlenségének eszméjével végképp leszámolnak. Hosszú évtizedeken keresztül – egészen a Szovjetunió széthullásáig és a független Ukrajna 1991-es kikiáltásáig – folyik az ukrán nemzeti kultúra és vallás módszeres pusztítása. Csak a rendszer által mesterségesen gerjesztett 1932–33-as éhínség következtében hatmillió ember halt éhen Ukrajnában. Koncentrációs táborokban és fegyházakban híres tudósok, művészek, papok ezrei vesztették életüket, kivégezték *Leszja Kurbasz* ismert rendezőt, *Marvij Javorszkij* történészt, *Vasziľ Sztusz Mikola Kulis*, *Vasziľ Szimonenko* írókat. Megjárták a sztálini börtönök pokkait *Joszip Szipij* bíboros, *Ivan Bahranij* és *Osztap Visnya* írók, mai közéleti személyiségek, *Vjacseszlav Csonovil*, *Levko Lukjanenko* és *Jevhen Pronjuk* parlamenti képviselők is. *Szerhij Efreinov*, *Mikola Hvilovij*, *Hrihir Tyutyunnik*, *Todosz Oszmaska*, *Jevhen Malanyuk*, *Jevhen Pljuzsnik* író és politikus, *Olekszandr Dovzsenko* dramaturg, *Mihajlo Hruszevszkij* tehetséges történész tapasztalhatta meg az üldöztetés kínjait. *Oroszt Szubielnij* kortárs történész szerint a húszas években alkotó 240 ukrán író közül a terror nyomán csupán 40 maradt életben, a 85 nyelvész kutató közül 62 vált a rendszer áldozatává. Az ukrán irodalom, művészet, tudomány mégis túlélte mindezeket. A szovjet hatalom előtti idők és a szovjet rendszer leghíresebb írói *Maxim Rilszij*, *Pavlo Ticsisna*, *Volodimir Soszjura*, *Mikola Babsan*, *Bohdan-Ihor Antonics*, *Mikola Zerov*, *Mihajlo Draj-Hmara*, *Olesz Honcsar*, *Ivan Dzubaj*, *Jurij Janovszkij*, *Petro Pancs*, *Ivan Kandiba*, *Jevhen Malanyuk* és mások.

Hat év telt el a független Ukrajna kikiáltása óta. Ukrán hazafiak százazreit rehabilitálták haláluk után. Legyőzve az akadályokat és nehézségeket az ukrán irodalom, művészet és tudomány új nevek által szerez magának híveket szerte a világban.

ZENÉ

„Vannak tehetséggel megáldott népek. Találkoztam ilyen néppel, egy muzsikussal néppel – az ukránokkal.”

Az ukrán nép hosszú évszázadok során olyan eredeti zenei örökséget halmozott fel, amelynek gyökerei a kereszténység előtti időkig nyúlnak vissza. Szájhagyományok útján őrizték meg napjainkig azokat a szokásokhoz fűződő népdalokat és népi játékokat, amelyek jórészt a földművesek ünnepeikhez kötődtek. A kijevi állam virágkorában, a 10.-11. században születtek a hősi eposzok, a bilinák, melyeket többnyire gusziľ-kísérettel adtak elő, de ehhez a korszakhoz kötődik a népi muzsikálás, a „szkomorohi”, s a katonanóták keletkezése is. Az udvar zenei életéről tanúskodnak a zenészábrázolások a kijevi *Szofia székesegyház* freskóin. A 15.-17. századi feljegyzésekben már találkozhattunk elbeszélő jellegű történelmi dalokkal, amelyek a kozákoknak az idegen hódítókkal szemben vívott hősiességét jelenítik meg. Az ukrán nép egyedülállóan változatos lírai, a hétköznapiokról szóló, vidám, hazafias, szatirikus, mulatós és talpalávaló nótáinakcsert, s románcokat teremtett. Népi hangszerré lett a koboz, a furulya, a csörgő, a cimbalom, a hegedű és a lant.

A 14. századtól kezdődően az ukrán dalok és táncok kottái nyomtatásban is megjelennek több Nyugat-európai kiadványban, s idővel ezek a motívumok felbukkannak *Bach*, *Haydn*, *Beethoven*, *Weber*, *Liszt*, *Chopin* és *Dvořák*, illetve *Hlinka*, *Dargomizszkij*, *Muszorgszkij*, *Rimszkij-Korszakov* és *Sztravinszkij* műveiben. Tanulmányozták az ukrán dalkincset az orosz *Szerov*, a lengyel *Zaleski*, a cseh *Kuba*, a magyar *Bartók Béla*, a finn *Kron* és még sokan mások.

A hivatásos zenei kultúra kialakulása a kereszténység felvételéhez köthető. Az egyházi művészet központja a *Kijev-Pecseri Lavra* volt, ahol a görög-bolgár egyházi dallamok sajátos helyi színezetet kaptak s végül kialakult a semmihez sem hasonlítható „Kijevi dallamvezetés”. A 16. század második felében jelenik meg a rögzített ötvonalas kottázási mód, az úgynevezett „kijevi zászló”. Ennek legrégebbi emléke, a *** 1593-ból származik. Az ukrán templomokban a 16. századig egy hangon énekeltek, de 1586-ban a Lvovi felekezeti iskolában már a 4-5, sőt a 8 hangon való énekelést is tanították. Az 1697-ben készült lvovi „kotta-regiszter” 267 kórus-partitúrát tartalmaz kettőtől 12 hangig, s felsorol több tucat kortárs népi zeneszerzőt is. Köztük van *M. Dileckij*, aki a zeneszerzés mellett dirigált, tanított, számos zeneelméleti mű, többek között a *Zenei grammatika* (1677) szerző-

je volt. E mű alapján képezték a zeneszerzőket szerte Kelet-Európában. 1738-ban *Gluhovban*, a hetymani székhelyen megnyitja kapuit az első állami zeneiskola. Amikor Ukrajna Oroszország részévé vált, az ukrán zenészek tömege került Szentpétervárra és Moszkvába. Köztük a 18. század olyan kiváló alkotói, az orosz zenei élet első klasszikusai, mint *D. Borinyanszkij*, (1751-1825) és *M. Bereozovszkij* (1745-1777), valamint a korszak legkiválóbb ukránjai zeneszerzője *A. Vedeľ* (1767-1808), akit 30 egyházi kórusmű, liturgiák, stb. szerzőjeként tartanak számon. A 18. század második felében megjelenik a színén a világi muzsika is. Sok ukrán földesúrnak volt jobbágyzenekara, illetve énekkara. A gluhovi hetymannak, *K. Razumovszkij*nak volt kórusa, zenekara, operatársulata (1751-től) és zenei könyvtára. A *Kijevi Akadémiának* 100 tagú zenekara volt, s 1707-től kezdve a magisztrátus mellett működött. 1768-tól kezdve pedig működött az iskola.

1791-től, az évente rendezett kijevi vásár időpontjától kezdődően itt adtak találkozót egymásnak a legjobb földesúri zenekarok és külföldi hírességek, mint például A. Catalani, K. Lipenszkij, A. Serve***, S. Thalberg***. 1847-ben koncert-kórustat tesz *Odesszában*, *Kijevben* és *Velizavetgradban* *Liszt Ferenc*. Állandó színházak alakulnak Lvovban (1776), Kijevben (1804), Odesszában (1809), *Poltavában* (1810) és *Harkovban* (1812). Az ifjabb F. Mozart 1826-ban megalapítja Lvovban a *Szt. Cecília* zenei társulatot (1838-tól Galíciai Zenei Társaság) és zeneiskolát (1854-től: Konzervatórium). Kelet-Ukrajnában (Oroszország kötelékében) a 19. század második felében minden nagyvárosban megnyílnak az Orosz Cári Zenei Társaság intézményei, s ezen belül a szimfonikus zenekarok, énekarok, kamaracgyüttesek és zeneiskolák kezdik el működésüket (ezek később zenei szakközépiskolákká és konzervatóriumokká alakulnak át), s aktivizálódnak a filharmóniai tevékenység. Kijevben (1867), Harkovban (1874), Odesszában (1887) állandó orosz operatársulatok szerveződnek. Operáik bemutatón a szerzők *M. Liszenko*, *P. Csajkovszkij*, *M. Rimszkij-Korszakov*, *Sz. Rachmaninov* és más alkotók is részt vettek. Ukrajnában jelentős énekesi és dirigensi gárda alakult ki. Sokan közülük Szentpétervár és Moszkva cári udvari színházainak fényét emelték (*F. Sztravinszkij*, *N. Zabila-Vrubel*, *U. Alcszevszkij*), illetve Nyugat-Európában öregbítették az ukrán zene hírnevét (*O. Filippi-Misuga*, *Sz. Kruselnicka*, *M. Mencinszkij*).

A nemzeti zeneiskolák oroszsországi, csehországi, lengyelországi, norvégiai újjászületése nem került el Ukrajnát sem. A korszak első „fecskéjeként” tartják számon *Sz. Hulak-Artemovszkijt*, a szentpétervári opera neves szólistáját, az első nemzeti opera, a „*Zaporozsjei a Dunántúlon*” szerzőjét. Az operairodalom eme gyöngyszeme napjainkig őrzi népszerűségét Ukrajna határain túl is. Galícia egyik első hívatásos ukrán zeneszerzője *M. Verbickij* (1815-1870) volt, aki egyben az „*Ukraina még nem halt meg*” című nemzeti himnusz szerzője is.

Az ukrán zenei újjászületés központi alakja *M. Liszenko* (1842-1912) aki zeneszerző, zongoraművész, karmester, népzenekutató és pedagógus volt egy személyben, s szinte minden zenei műfajban jelentős örökséget hagyott az utókorra. Többek között tíz operát (*Tarasz Bulba*, *Natalka Poltvska*, stb.). A 19. század utolsó negyedétől a 20. század elejéig M. Liszenko állt az ukránjai zenei élet élén. Énekkarokat szervezett és dirigált, zongorahangversenyeket adott, koncerteket vezényelt. 1904-ben Kijevben megalapította az első nemzeti zenedrámai iskolát, amelyet olyan kiváló egyéniségek hagytak el, mint *L. Revuckij*, *V. Verhovicinec*, *M. Poljakin* és még sokan mások. Liszenko sokoldalú tevékenységével megalapozta az ukrán modern zene kifejlődését.

Liszenko galíciai kortársa volt *A. Vahnyanin* (1841-1908), a *Kupala* című opera (1891) szerzője, a Boján kórus-társaság (1891), s a Lvovi Zeneművészeti Főiskola (1903) alapítója és karmestere. Liszenko tanítványai és követői voltak: *K. Stecenko*, *M. Leontovics*, *O. Kosic* és *J. Sztjepovij* Kelet-Ukrajnában, Galiciából pedig ide sorolható *F. Kolessza*, *O. Nyizsankivszkij*, *D. Szicsinszkij*, *Sz. Ljudkevics* és *V. Barvinszkij*. Az 1917-es forradalom és a 20-as években bekövetkezett ukránosítás újabb lökést adott a zenei élet fellendülésének, ukrán nyelven kezdtek játszani a *harkovi* (1925), *kijevi* és *odesszai* (1926) operában, megalakult négy operai vándortársulat, amelyek sokat tettek a nemzetközi és az ukrán repertoár népszerűsítéséért. A 20-as 30-as évek zeneszerzői iskolájának meghatározó személyiségei voltak: *L. Revuckij*, *B. Ljatosinszkij*, *V. Koszenko*, *P. Kozickij*, *M. Vereniszkij*, akik a világ zenei életének vívmányait ötvözték az ukrán dallamvilággal, s minden műfajban létrehozták a modern nemzeti zenei stílust.

1919-1924 között nagy sikerrel vendégszerepelt Európában és Amerikában az ukrán énekkar, 1929-ben Franciaországban tapsoltak a *Dumka* kórusnak, *L. Kolessza* zongoraművésznőnek és másoknak. A kulturális élet túlideologizáltsága és a művészek ellen a 30-as években foganatosított

megtorlások ellenére az ukrán zenei élet új erővel gazdagodik: *M. Kolessza, J. Mejtusz, A. Stogarenko, G. Majboroda* és mások. Ukrajnában kialakult egy jelentős vokális iskola, amelynek legkiválóbb képviselői voltak *M. Donyec, G. Patorzsinzkij, Litvinenko-Wolhemuth, Hmirja, D. Hnatyuk, A. Szolovjanenko és J. Mirosznicsenko*. A 60-as években *L. Hrabovszkij, L. Dicsko, V. Szilvesztorov, J. Sztankovics, M. Szkorik* és mások bekapcsolódnak az európai zenei avantgárd életébe, s a hivatalos szervek megszorító intézkedései ellenére is méltóképpen képviselik az ukrán zenét szerte a világban.

Ma Ukrajnában hat operatársulat, három operettszínház, tíz állami szimfonikus zenekar, több tucát énekkar és népi együttes öt zeneművészeti főiskola, huszonöt megyei filharmonia működik. A legnépszerűbbek: az *Ukrán Nemzeti Szimfonikus Zenekar*, a *Dumka* és a *Trembita* kórusok, a *Hrihorij Verjovka* nevét viselő népi énekkar, a *Bandura* együttes, az *Ukrán Népi Zenekar*, a *Bukovinai* és a *Hucul* ének- és táncegyüttesek. Néhány elismert hangszeres előadó: *B. Kotorovics* (hegedű), *M. Kruselnicka, O. Kristalszkij, M. Szuk* (zongora), *V. Cservov* (cselló) és mások. Ukrajna egész sor kiemelkedő művésszel ajándékozta meg a világot, akik számos nép és állam kultúráját gazdagították a 20. században: *K. Simanovszkij, I. Sztavinszkij, R. Glier, Sz. Prokofjev, O. Szipendjarov, J. Saporin, R. Vlad, Karmesterek: E. Kuper, M. Malko, I. Markevics; zongoraművészek: I. Paderevszkij, G. Neuhaus, ***, V. Horowitz, L. Kolessza, Sz. Richter, E. Gilelsz; hegedűművészek: D. Ojsztrah, L. Kogan, I. Stern, M. Elmann, Poljakin, továbbá a csellista G. Pjatigorszkij, valamint A. Gyidur, O. Rusznak, A. Nyezsdanova, M. Szkala-Sztarickij, I. Kozlovszkij* énekesei.

Irodalom:

Bartók Béla: *Népzenénk, s a szomszéd népek népzeneje* (Budapest, 1934.)

Lehoczky Tivadar: *Magyar-orosz népdalok* (Sárospatak, 1864.)

Ábrányi Kornél: *Kozák népköltészetéről* (Magyarország és a nagyvilág, 1869.)

Finciczky Mihály: *Magyar-orosz népdalok* (Pest, 1870.)

Ethnographia (Budapest, 1900-1915.)

Lovassy Andor: *Ruszin népballadák* (Ungvár, 1944.)

UKRÁN DALOK MAGYARORSZÁGON

A magyar és az ukrán nép történelmi sorsában sok az azonos vonás. A földrajzi közelség, természetesen hatással volt a két szomszéd nép kulturális kapcsolataira is, amelyeknek gyökerei a messzi régmúltba nyúlnak vissza. A „*Régmúlt idők krónikája*” a 898-as események között említést tesz arról, hogy az „ugorok” a Kárpátok felé tartva táborot vertek a Dnyeper felett, Kijev közelében. Később, amikor Szent István államot alapított Közép-Európában, fenntartotta állama kapcsolatait a Kijevi Russzal is.

Közismert tény, hogy *Bölcs Jaroszlav* kijevi fejedelem ahhoz az *András* herceghez adta nőül leányát, *Anasztáziát*, aki a kijevi fejedelem segítségével üzte el hazája földjéről a német hódítókat. Abban az időben számos tudós és egyházi személyiség jött Kijevből Magyarországra. Magyarország az elsők között a Kijevi Russzal létesített közvetlen gazdasági és kulturális kapcsolatokat. Ennek tudható be, hogy a magyar nyelv számos szláv, illetve ukrán eredetű kifejezést integrált, jobbára a falusi életmódhoz kötődő szavakat, mint például: *kasza, gereblve, borona, villa, széna* stb.

A szláv, illetve ukrán népköltészetben maradandó emléket hagyt *Mátyás király* uralkodása. Ez egyébként annak bizonyítéka, hogy mind a magyarok, mind az ukránok elkeseredett harcot folytattak a török hódítók ellen. A 18-19. századi szabadságharcok közös zászló alá sorakoztatták fel a kárpátaljai magyarokat és ukránokat, a zaporozsjei kozák csapatokban sok magyar katona harcolt. A zaporozsjei katonai nyilvántartások számos, az egyes katonák nemzeti hovatartozására utaló adatot őriznek. Olyan neveket olvashatunk a listákon, mint *Illés Venger* vagy *István Vengrin*.

Köztudott, hogy a Balparti Ukrajna a 18. században lépett szorosabb kapcsolatba Magyarországgal. A két ország különösen élénk kereskedelmi forgalmat bonyolított le. *Tokajban* megtelepedett egy ukrán kolónia, amelynek jelenléte nagy hatással volt a térség kulturális életére. Ellátogatott Tokajba *Hrihorij Szkovoroda* is.

A rendelkezésünkre álló tények szerint a két nép kultúrája, népdalkincse nagy hatással volt egymásra. Ebben a legérdekesebbek az ukrán *kolomiják* és táncok magyar feldolgozásai. A kolomijka kifejezetten az ukrán nemzeti kulturális örökség része. A magyar lakosság évszázadokon át énekelte ezeket a dallamokat, amelyek az idők során sajátos magyaros hangzást nyertek. A jelenséget tanulmányozta és leírta a világhírű magyar zeneszerző, zenetudós és népzenekutató, *Bartók Béla* (1881-1945) is. 1934-ben jelent meg tartalmas és a zenei párhuzamok felsorakoztatásában gazdag műve, a *Népzenénk és a szomszéd népek zenéje*. Bartók arra a következtetésre jutott, hogy a kolomijákban eredeztethetőek a magyar kanásznóták. Véleménye szerint a kolomiják a következőképpen épültek be a magyar zenébe: *Ukrán kolomijka = magyar kanásznóta = magyar verbunkos = új magyar népdal*.

Egy másik népzenekutató, *Rétei Prikkel* a magyar és az ukrán táncok zenei összehasonlításakor arra a következtetésre jutott, hogy a kolomiják szolgáltak néhány más magyar dallamforma - például a pásztortánc, a hajdútánc - alapjául is.

De nemcsak a kolomijka-dallamok kerültek át a magyar népdalkincsbe, hanem egyes konkrét nóták is, így például az egyik legnépszerűbb, a „*Ment a kozák a Dunán túlra*” című. A dallamra új, magyar szöveg íródott, amelynek szerzője, sajnos, ismeretlen. *Kodály Zoltán* szerint az igazi „átöröklés” akkor következik be, amikor egy más néphez kötődő dallamhoz magyar szöveget írnak. s ezt a magyar hallgató már sajátjaként értelmezi. *Kodály* szerint a magyar népzeneben kevés az ilyen „átöröklés”, amelyek közül az egyik legismertebb, *Szemen Klimovszkij* nótája, amely egy szerelmespárról szól, akik a dal „magyar változatában” két madárkaként szerepelnek. Némi változások figyelhetők meg a dallamban is, többek közt a nóta csárdás-ritmusban fejeződik be.

A múlt század első felében, a magyarországi kiadványokban kevés szó esik az ukrán népdalokról. Az 1850-es években jelennek meg az első cikkek, illetve tanulmányok, ám ezek elsősorban a kárpátaljai szláv népesség történelméhez és néprajzához kötődnek. Az 1860-as években látnak napvilágot az ukrán népköltészeti alkotások első magyar fordításai. Valószínűleg a 19. század második felében kiadott dalszöveg-fordítások jelentették az ukrán irodalom bemutatkozását Magyarországon. Ezt az önálló szöveggyűjteményt *Lehoczky Tivadar* adta ki *Magyar-orosz népdalok* címmel (Sárospatak, 1864.). A könyv előszavát *Erdélyi János* írta. (A hivatalos Magyarország akkoriáját „ugoroszoknak” nevezte a Kárpátalján élő ukránokat.) *Lehoczky Tivadar* (1830-1915) Munkácsen volt jogász, szabadidejét pedig javarészt a népdalkutatásnak és népzene gyűjtésnek szentelte. Az előszót író *Erdélyi János* (1814-1868) Ungvár mellett született és ifjú korától kezdve gyűjtötte az ukrán dallamokat.

Terjedelmét tekintve a *Lehoczky-féle* népdalgűjtemény szinte azonos a Németországban megjelent „*Ukrajna költészete*” című kötettel, amelynek szerzője *F. Bodensiedt*. *Lehoczky* gyűjteménye zömében kárpátaljai dalokból és kolomijákból áll. Az ukrán gyökerekről ebben a kötetben nem esik szó.

A kötet 116 dalt tartalmaz, amelyek közül néhány irodalmi eredetű. A fordító a leginkább a szerelmes dalokból válogatott, de vannak a kötetben köszöntők, aratónóták, toborzók és, természetesen kolomiják. *Lehoczky* gyűjteményének értéke szinte felbecsülhetetlen, hiszen elsőként fordította a magyar közönség figyelmét az ukrán népdal felé. Ezután számos újságcikk jelenik meg a témáról, többek közt *Zilahy Imre* írása, az *Ukrán költészet* és a „*Modern szatírak*” (1885) című folyóiratban. 1886-ban *Gregus Ágost* magyar irodalomtörténész közreadja *A népek lírája* című kötetet, amelyben a világ népdalköltészetéből közül válogatást és a saját fordításában szerepelteti a könyvben a *Kedvesem olyan fehér, mint a hó* című ukrán népdalt. 1869-ben jelenik meg *Ábrányi Kornél* *A kozákok népdalköltészetéről* című írása.

A következő dalgűjteményt, a *Magyar-orosz népdalok* című kötetet *Finciczky Mihály* szerkesztette és adta ki. A könyv rövid előszót és dalszöveg-fordításokat tartalmaz. A nyugat-ukrajnai régió dala mellett szerepelnek a kötetben kelet-ukrajnai nóták, kolomiják és irodalmi eredetű szövegek.

Az újabb dalszöveg-fordítások a múlt század '90-es éveiben látnak napvilágot, többnyire ungvári kiadók gondozásában. A kolomijka-ciklust *O. Mitrak* jegyzi fordítóként és a szövegek a *Kelet*, illetve a *Magyar Szemle* (1897) című folyóiratokban jelennek meg. *T. Sztipszkij* saját feldolgozásában adja közre *Sztepan Rudanszkij Repülj Szellő Ukrajnára* című dalát.

A 19. század második felében bontakozik ki a *Nemzeti Múzeum* égisze alatt működő *Magyar Néprajzi Társaság* tevékenysége. Kutatásaik kiterjednek a Kárpátalján élő ukránokra is. A Társaság

hivatalos lapja a kéthavonta megjelenő *Ethnographia*. A lap valamennyi számában találkozhatunk ukrán vonatkozású anyagokkal, amelyeknek szerzői olyan tudósok és néprajzosok, mint *Veres A., Vrábel M., A Zsurszka, Nemes M.* Tanulmányaikban a népdalok az ukránok szokásainak és hétköznapijainak illusztrációiként jelennek meg.

A magyar kutatók figyelemmel kísérték az európai népek dalait közlő kiadványokat. Tudományos szempontból alapvető jelentőségüknek tekintjük *Seprődi János* kritikai esszéjét, amelyben a *L'vovban* 1906-ban megjelent „Etnográfia” 21. kötetét elemezte. A kötet nyugat-ukrajnai dalokat is tartalmazott *Sztanyiszlav Ljudkevics* feldolgozásában és értelmezésében. Az *Ethnographia* c. folyóirat hasábjain többször is szó esett *I. Franko, V. Hnatyuk, V. Suhevics és D. Drahomanov* népművészeti ihletésű műveinek tudományos értékéről. Az ukrán költészeti gyűjtemények voltak azok a források, amelyekből a magyar tudósok példákat meríthettek tudományos értekezéseik következtetéseihez.

Közvetlenül a második világháború kitörése előtt több olyan magyar kiadvány is napvilágot látott, amely ukrán dalokat és balladákat is tartalmazott.

1944-ben jelent meg *Lovassy Andor* fordításában az *Ukrán néphalladák* c. antológia. Az ukrán dallamok és szövegek azoknak a zeneszerzőknek a munkássága révén kerültek be Magyarországra, akik alkotómunkájuk során többször merítettek az ukrán népzenei kincséből. Köztudott, hogy az ukrán dallamok felkeltették *Liszt Ferenc* érdeklődését is, aki a 19. század 40-es éveiben koncertkörúton járt Kijevben, Odesszában és Jelizavetgrádban. Itteni élményei hatására írta két zongoradarabját, az *Ukrán balladákat*, amelynek alapjául a *Jaj, ne menj, Hricju* és a „*Szelek fújnak, vad szelek...*” kezdetű dalok szolgáltak. Sokat merített az ukrán dallamkincséből *Liszt* a *Mazepa* c. szimfonikus költemény megírásakor.

Bartók Béla, a világhíru magyar zeneszerző és népzene-kutató alkotóként és tudósként egyaránt nagy érdeklődést tanúsított az ukrán népdalok iránt. Még az első világháborút megelőzően 80 népdalt jegyzett le Nyugat-Ukrajnában és szándékában állt azokat publikálni. Utolsó műveinek egyike, az „*Emberi bánat*”, az „*Árpát vettem a piacon...*” kezdetű ukrán népdalra épült.

Mindent egybevetve elmondhatjuk, hogy a népdalok voltak a szellemiség azon kincsei, amelyeket szívesen csereberéltek egymással a nemzetek. Ebben a folyamatban alkotóként és barátokként figyelemreméltó helyet foglalnak el a magyarok és az ukránok.

KÉPZŐ- ÉS IPARMŰVÉSZET

Ukrajna területén számos korszak és nép emlékei maradtak fenn, s ezek az ukrán kultúra mély gyökereiről tanúskodnak. Még a paleolitik korból is örökönk hétköznapi használati tárgyakat, antropomorfi és állatábrázolásokkal gazdagon díszített munkaeszközöket és fegyvereket. A tripoli kultúra (i. e. 4-3. század) viszonylag gazdagon reprezentált agyagtárgyakban, stilizált női szobrokban (az anyakultusz tanúsítványai), állatfigurákban. A szkiták és déli antik települések - a Fekete-tenger északi partvidéke - művészetét egyedi aranytárgyak, mozaikok, freskók, márvány- és kőszobrok, fekete és vörös vázarajzok képviselik.

A 8-9. század fordulóján kezdett kialakulni a Kijevi Rusz művészete. A kereszténység felvétele *Vlagyimir fejedelem* uralkodása idején, 988-ban nagy lökést adott a monumentális építészet kibontakozásának, Kijevben, Csernyigovban gazdagon díszített templomok és katedrálisok törtek a magasba, fejlődésnek indult a könyvművészet és a kalligráfia, amelynek emlékeit a vallási tartalmú kéziratok őrzik:

Ma is gyönyörködhetünk a kijevi Szófia székesegyház mozaikaiban és freskóiban, a *Szűzanyában*, a *Krisztus és az apostolokban* (Eucharisztia), a *Pankrátorban*, Bölcs Jaroszlav családjának ábrázolásában, életképekben, zenészekben; a Cirill templom freskóiban, a kijevi Aranykopolás Szt. Mihály székesegyház *Dmitro Szalunszkijt* ábrázoló freskóját csak ezért nem láthatjuk, mert 1935-ben a templomot lerombolták. A díszes kéziratok legszebb példányai közé tartozik az Osztromiri Evangélium és Szvjatoszlav gyűjteményének egy darabja.

A 11. század végén a *Kijev-Pecorai* kolostor ikonfestő műhelyében a bizánci hagyományokat szigorúan betartva alkottak az ikonfestő szerzetesek. Az egyik legrégebbi írott emlék a „*Povist vremennih lit*” (12. század) arról tanúskodik, hogy akkoriban már készültek „hordozható” ikonok.

Egy másik forrásból a „*Pecorszkij Paternik*”-ből értesülhetünk arról, hogyan alkotta *Alimpij* kijevi festő a *Nagy panageia* című ikont. A kijevi iparosok, gölőncéserek, faragók, ötvösök és mozaikkészítők munkái nagy mesterségbeli tudásról tanúskodnak.

A Kijevi Rusz felbomlása és a feudális megosztottság vezetett a regionális ikonfestő iskolák kialakulásához. A mindent elsöprő tatár-mongol hódítás után csak nagyon kevés emlék maradt meg. Jobbára Nyugat-Ukrajnában. A legismertebb 14-16. századi ikonok között tartják számon a *Sárkányölő Szent Györgyöt* és a *lucky Volini Szűzanyát*.

A 16. század második felétől érezhetővé válik a reneszánsz hatása az ukrán kultúrára. Az ikonfestészetben ez a merészebb alakábrázolásban mutatkozik meg, s a stilizált motívumokat és kegytárgyakat ekkor váltja fel a gazdag tájképi ábrázolás. (Az *Úr szenvedései* c. ikon Velike faluból vagy a *Krisztus színeváltozása Jablunevből*).

Az ukrán művészet fejlődésében fontos szerepet játszott *Petro Mohilja*, számos kijevi katedrális megépítésének szorgalmazója, a *Kijev-Mohilja Akadémia*, a *Kijev-Pecorai nyomda* és más jelentős létesítmények alapítója.

A 16. század végén jelennek meg az új portréfestő műhelyek, amelyek a humanista eszmék ternyeréséről tanúskodnak. A korai portrék - jeles személyek arcképei - jobbára a templomokban lehettek otthonra (a *Ivovi Jan Herbut* (1578) vagy *Konsztantyin Kornyakt* (1630) portréi). Kelet-Ukrajnában a neves politikusok és egyházi személyiségek arcképei esetenként az ikonok részét képezték. (Feszület *Szviccska ezredes* portréjával Kijevből vagy a *Mária Oltalma* c. ikon *Bohdan Hmelnyickij*).

A 17-18. század az ukrán képzőművészet fellendülésének nagy korszaka. Az új stílus, amelyet Ukrajnában kozák vagy ukrán barokknak szokás nevezni, végérvényesen felszámolta az ikonfestést szigorú bizánci hagyományainak maradványait. Az alkotók különféle módszereket alkalmaztak, amelyekkel igyekeztek kibontani az ábrázolt alak személyiségét, kapcsolatát a külvilággal. A korszak legjelentősebb művei a Szófia és az Aranykopolás Szent Mihály székesegyház ikonjai Kijevben, a Szpasszko-Preobrazsenszkij templomban a Poltava-vidéki Veliki Szorocsinciben, az Uzenszcskij és Pjatnyickij templomban L'vovban, a Szentlélek templomban az Ivano-Frankovszkij megyei Rohatynban és a L'vov megyei Potelicsiben láthatók.

A 16-18. századi ikonfestészet gyöngyszemeit hagyta ránk *Ivan Rutkovics* (Az ima c. ikon Potelicsiben) és *Jov Kondelevics*, az ún. Bohorodcsáni ikonosztáz alkotója, Szamui mester, a poltavai Hresztovozdvicsenszkij kolostor szerzetese, aki 1762-től a kijevi Szófia székesegyház ikonfestő műhelyének „festő előjárója” (*Dmitrij Dolgorukij* herceg portréja, a Szófia székesegyház és a Pecorai kolostor ikonjai, Az életfa című allegorikus kompozíció.)

A festmények többsége mágnesek, kozák előjárók, tehetős polgárok és parasztok megrendelésére készült. Akkoriban jöttek divatba a zsánerképek. A *Mamaj, kozák* című kompozíciónak számos változata ismert. Ezek az alkotások a nép társadalmi és nemzeti felszabadulásáért vívott hősiességét voltak hivatottak megerősíteni. Közös vonásuk, hogy mindegyiken szerepel a rettenthetetlen kozák, aki lábait maga alá húzva üldögei, pengeti banduráját vagy pipázik. A képekhez verses kísérvőzések járultak.

A 18. század végét és a 19. század elejét az ukrán művészet új fejlődési szakasza jellemezte. Előtérbe kerülnek a felvilágosodás eszméi, megerősödik a realista ábrázolásmód, kialakulnak festészetben, grafikában és szobrászatban a műfaji és kompozíciós szabályok, a művészek fokozott érdeklődéssel fordulnak a különféle szakmai fogások, történelmi és hétköznapi témák felé.

A legnagyobb alkotói tehetségről a portréfestő *Dmitro Levickij* és *Volodimir Borovikovszkij* művei tanúskodnak. Alkotásaikban a magas mesterségbeli tudás szervesen ötvöződik az ábrázolt alak belső világának lélektani megfogalmazásával. Mindkét művész életének jelentős részét Szentpéterváron töltötte.

Az ukrán művészek képzésében jelentős szerepet játszott a *szentpétervári Művészeti Akadémia* és az égisze alatt létrehozott *Kijevi Rajziskola*. A Nyugat-Ukrajnában élő művészekre nagy hatással volt a nyugat-európai művészet is.

A 19. századi ukrán művészet *Tarasz Sevcsenko* művészeti és költői munkásságának hatása alatt állt. A falusi jobbágyfiút orosz értelmiségiek váltották ki a jobbágysorból. Sevcsenko a szentpétervári Művészeti Akadémián Karl Brjullov tanítványa volt. A mester hatása megmutatkozik korai alkotásain, amelyek szenvedélyt, sajátos látásmódot tükröznek, ötvözve azt az ukrán népiélet motí-

vumaival. Cigány jósnő (1841), Katerina (1842), Falusi család (1843), a Festői Ukrajna rézkarc-sorozat (1844), E. V. Kejkuatova portréja (1847). Sevcsenko további sorsa tragikusan alakult. Forradalmi tevékenységéért letartóztatták és tíz évre száműzték, s megtiltották neki, hogy írjon és rajzoljon. Ő azonban a katonai élet áldatlan körülményei közepette sem tudott felhagyni a művészettel. Csodálatos tájképeket festett az Aral-tenger vidékéről és kozákokról rajzolt portrékat. Leleplező erejű rajzokat tartalmaz a Kaszárnya c. sorozat, amelyben a katonai élet hétköznapijait örökítette meg. Szatirikus tartalommal teltett a Tékozló fiú c. sorozat.

A száműzetést követő években alkotta meg Tarasz Sevcsenko híres rézkarc-sorozatát (Öregember a temetőben, A mangiszlaki kert, A maga ura, Őnarckép), amelyért nem sokkal a halála előtt akadémiai címmel jutalmazta a szentpétervári Művészeti Akadémia.

A 19. század második felében alkotó művészek vásznairól az ukrán nép életének mindennapjai, a zaporozsjei kozákok hőstörténete és a természet szépsége néz le napjaink tárlatátogatójára. A kor-szak kiemelkedő alkotói: K. Trutovszkij, Sz. Vaszilivszkij, M. Baskirceva, Sz. Szvitoszlavszkij, M. Szamokis, V. Orlovskij, M. Pimonenko, K. Kosztandi, K. Usztinovic, I. Trus, P. Levcsenko.

A 20. század elejét a lázas útkeresés, a művészi ábrázolásmód új formáinak felkutatása jellemezte. A művészek szerettek volna megszabadulni a megkövesedett dogmáktól, úrrá lenni az esztétikai és alkotói válságon. Az ukránjai avantgárd megjelenését a kortárs nyugat-európai művészet hatása ösztönözte. Az ukrán művészek azonban abban különböztek európai társaiktól, hogy szorosabban kötődtek a népművészethez, a nemzeti művészet gyökereihez, az ukrán nép szellemiségének ősför-rásaihoz. Az ukrán avantgárd legkiválóbb képviselői voltak: Vaszil Jermilov, Olekszandr Bohomazov, Kazimir Malevics, Olekszandra Ekszter, David Burljuk, Anatolij Petrickij, Viktor Palmov. Alkotásaikat a naturalizmustól való elfordulás, a passzív szemlélődés, új díszítő és plasztikai elemek, nagy, összefüggő színterületek alkalmazása és a kifejező sziluettek jellemezték.

Az ukrán nemzeti kultúra újjászülése szorosan kötődik annak a Mihajlo Bojcsuknak (1882-1937) a munkásságához, aki a nemzeti hagyományok, a bizánci ikonfestészet költőisége és az olasz reneszánsz szintézise révén kialakította saját koncepcióját a nemzeti művészetről.

A kompozíciók klasszikus egyszerűsége, az alakok emelkedett szellemisége, a kifejező és mes-teri megformálás köti össze a mestert és követőit: Timko Bojcsukot, Vaszil Szedljart, Ivan Padalkát, Szofia Nalepinszkát, Okszana Pavlenkót és Jaroslava Muzikát. Mihajlo Bojcsuk az ukrán műve-sztörténetének nagy, ám tragikus sorsú alakja. Eszmetársaival együtt a totális rendszer áldozatává lett.

Az ukrán művészet megerősödésében jelentős szerepet játszott a Kijevi Állami Művészeti Aka-démia, ahol olyan kiváló művészek és pedagógusok dolgoztak, mint Heorhij Narbut, Vaszil és Fegyir Kricsevszkij, Mihajlo Bojcsuk, Olekszandr Murasko, Mihajlo Zsuk, Mikola Buracsek és Abram Manevics.

A 80-as évek közepéig az ukrán művészet a szocialista realizmus megszabta keretek között léte-zett. A 30-as évek második felében a legjelentősebb művészek váltak a megtorlások áldozataivá, illetve hagytak fel az alkotással. A 40-es években a nyugat-ukrajnai művészek révén gazdagodott a művészeti élet. Ehhez a csoporthoz tartozik O. Kulcsicka, A. Manaszürszkij és J. Kontratovics. Az 50-es években Kijevtől Leningrádig másról sem beszéltek, mint a kárpátaljai festők - Boksaj József, Erdélyi Antal, Manajlo Fedor, Kocka András és a többi ungvári alkotó - expresszív és színpompás vásznairól.

A 20. századot két zseniális népművész - Katerina Bilokur és Marija Primacszenko - neve fém-jelzi. Katerina Bilokur kifinomult mesterségbeli tudással ábrázolta az ukrán táj szépségeit. Marija Primacszenko metaforikus képi világa új, a hagyományokkal szakító kompozíciós lehetőségeket tárt fel.

Ukrajna függetlenné válása, a társadalom demokratikus átalakulása útkeresésre, önálló művészi arculat kialakítására ösztönzi az alkotókat. Napjaink Ukrajnájában szinte valamennyi művészeti irányzat képviselve van - a neokadémizmustól a posztmodernig. A legkiválóbb kortárs alkotók: G. Neledva, V. Rizsih, J. Luckevics, O. Dubovik, I. Marcsuk, T. Szilvási, A. Antonyuk, O. Babak, F. Tetyanics, G. Viseszlavszkij.

AZ UKRÁN KONYHA

Sokfajta ételéről és finomságairól régóta híres az ukrán konyha. De nemcsak a felhasználott sok-sok hozzávalót tekintve híres a nemzeti konyha, hanem a sokféle kombinációról, a kulináris elkészítési módok alkalmazásáról. Például az ukrán és a kijevi borscs elkészítéséhez majdnem 20féle termék kell, a paraszt-, poltái és a zöld-ukrán borscséhoz majdnem 18, a csesznigivszkijhez 16, a kárász borscséhoz 17 és így tovább. Amikor a borscsot készítik, akkor nemcsak főzik azt, hanem pirítják és dinsztelik a hozzávalókat. Néhány hús és halétel hozzávalói is kombinált hőkezelésen mennek keresztül, ami sajátos ízt és aromát kölcsönöz az ételeknek és lédúsá teszi azokat.

Az ukrán konyha sok ételt töltött és spékelt formában készítenek. Különösen finomak és egészsé-gesek a hússal és zölddel kombinált ételek: a töltött káposzta, a spékelt marhahús céklával stb.

Az ukrán nemzeti konyha lisztalapú készítményekben is gazdag. A legelterjedtebbek a derelvék, galuskák és más ételek. Jelentős mennyiségben készítenek ételeket tejből és túróból – leveseket, pudingokat, túrós lepényeket stb.

Az utóbbi időben új ételekkel gazdagodott az ukrán konyha. Az élelmiszeripar fejlődése, az új mezőgazdasági kultúra meghonosodása, a tengeri és óceáni halászat növekedése új ételek megjele-nését tette lehetővé. Az új termékek alkalmazása, a tudományos alapokon nyugvó receptek és a ra-cionális technológiával elkészített ételek ellenére az ukrán konyha ételeinek nemzeti sajátossága megmaradt.

A mai táplálkozási szokások között jelentősen bővült azoknak az ételeknek a választéka, ame-lyek zöldséggel, hallal, liszttel, túróval vagy hússal és zöldséggel kombináltak.

EGY KIS TÖRTÉNELEM

A hercegek idejében a gazdasági termékek másképpen néztek ki, mint ma. Akkoriban népszerűek voltak a vadhúsok. Olyan sokféle vad élt az erdőben, hogy egy-egy vadászaton ki-ki megszerezhet-te a kedvencét. A hadjáratok előtt a hercegek külön vadászatokot szerveztettek, hogy a seregnek vadat löjjenek. Később a házi szarvasmarha mindenhol elterjedt, és az emberek a háziállatok húsát kezdték felhasználni. Ettől marhahúst, borjúhúst, sertéshúst, bárányhúst. Említik a sertésszalonnát is. A házi és a vad szárnyasok közül a tyúkokat, libákat, galambokat, hattyúkat, darukat, fajdkakasokat és a császármadarat jegyezték fel. Sok halat ettek, mert a folyókban és a tavakban sok volt belőlük, és a szigorú vallási szabályok gyakran írtak elő böjtöt.

A zaporozsziak szerettek vadászni és nem szerették az egyhangú ételeket. Rozszoloda kozák azt mesélte, hogy az ő társai húst, zöltséget, halat ettek és soha nem éheztek magukat. A kamrák rogyásig telve voltak vaddal, madárral és halakkal.

Ukrajna más városaiban a lakosság leveket, borscsot, galuskákat, hajdinazsemléket fokhagymá-val szalonnát, kolbászt, sült madarat, gombás májat készített.

Ukrán borsos hússal

Főzzünk hús- és csontlevest. Pucoljunk, mossuk meg és daraboljuk fel csíkokra a céklát, sózzuk meg, spricceljük le ecettel, keverjük össze, tegyük egy lábosba, adjunk hozzá zsírt, paradicsompürét, cukrot és pároljuk félkészre. Készítsünk elő hagymát, sárgarépát és petrezselymet, aprítsuk fel és pirítsuk meg.

A megpucolt burgonyát vágjuk fel darabokra és tegyük a leszűrt húslevesbe, forraljuk fel, adjunk hozzá csíkokra vágott friss káposztát és főzzük 10–15 percig. Ezután tegyük az edénybe a párolt céklát, gyökereket és a hagymát, friss darabokra vágott paradicsomot, illatos erősborsot, babérlevelet. Adjunk hozzá húslevesrel hígított rántást, 5 percig forraljuk. Bolondítsuk meg egy kis fokhagymás, petrezselymes tört szalonnával és forraljuk fel megint. 15–20 percig hagyjuk állni.

Tálaláskor tegyünk minden tányérba egy adag húst, tálaljunk tejfölt és zöldséget.

Hozzávalók:

400 g marhahús csontokkal
400 g káposzta
0,5 kg burgonya
200 g cékla
1/2 pohár paradicsompüré és tejföl
1 db sárgarépa és egy petrezselyemgyökér
1 db hagyma
20 g spik
2 evőkanál vaj
1/2 evőkanál 9%-os ecet
1-1 evőkanál liszt és cukor
1-2 gerezd fokhagyma
2 szem erős illatos bors
1 db babérlevél

Kijevi borsos

Céklát forró vízzel összekeverünk és ebben puhára főzzük a marhahúst. Leszűrjük a levest, a húst darabokra vágjuk. Csíkokra vágjuk a céklát és báránnyússal pároljuk, hozzáadjuk a leszűrt levest. Sárgarépát, petrezselymet, zellert és hagymát apróra vágunk és paradicsompürével olajban pároljuk. Szalonnát törünk nyers hagymával és petrezselyemmel. A darabokra vágott burgonyát és a csíkokra vágott káposztát forró levestel leöntjük és 10 percig főzzük. Hozzáadjuk a párolt céklát és a húst, a párolt gyökereket és a hagymát paradicsompürével, savanyú almát, főtt babot, tört szalonnát, babérlevelet, borsot és sőt.

Hozzávalók:

200 g marhahús
200 g báránnyússal
1 db káposztafej
300 g burgonya
1 db cékla
2 evőkanál bab
3/4 üveg paradicsompüré
2 db savanyú alma
1/2 üveg tejföl
2 evőkanál vaj
1. evőkanál spik
1 db sárgarépa és petrezselyemszáraz
1 hagyma
1/2 l víz
fűszerek

Derelye (varenniki)

Az ukrán konyha legelterjedtebb lisztből készült étele a különböző töltelékkel készíthető derelye. Kovácsztalan tésztából készül kétféle módszerrel: hidegen és melegen.

A meleg elkészítése: 1/10 rész lisztet 1/3 rész vízben megfőzünk. A megpárolt lisztet jól elkeverjük, hozzáadjuk a maradék, szobahőmérsékletű vizet, tojást, sőt és teljesen elkeverjük, hogy rugalmas állagú tésztát kapjunk, ami nem ragad a kézhez. Ezután hagyjuk 40 percig érlelni.

Azért, hogy a derelye tésztája minél tovább elálljon, a lisztet vízzel vagy tejjel öntik le, hogy a tészta ne száradjon ki. Ne csináljuk a tésztát sűrűre, mert akkor nehezen nyújtható és tapasztható a derelye.

A derelye félkör formájú (félhold). Ezért a kinyújtott tésztából köröket vágunk ki, a közepére tesszük a töltelékét és összetapasztjuk a széleit.

A sós derelyét sós vízben főzzük 5–7 percig amíg fel nem úsznak a víz tetejére. A megfőtt derelyét leszűrjük, majd lábosba tesszük és felmelegített vajjal leöntjük.

Hozzávalók

a tésztához:

2,5 pohár liszt
1 tojás
1/2 tk. só
1/4 pohár víz

Túrós derelye (varenniki)

A túrót nyers tojással összekeverjük, cukrot, sőt teszünk bele és elkészítjük a derelyét.

A kész derelyét felmelegített vajjal leöntjük és külön tejföllel tálaljuk.

Hozzávalók

a töltelékhez:

800 g túró
1/2 pohár cukor
2 tojás
kevés só

Krumplis-gombás derelye (varenniki)

A főtt krumplit összetörjük, hozzáadunk darabokra vágott, pirított hagymát, főtt gombát, sőt és borsot. A kész derelyét forró olajjal öntjük le és pirított hagymával összekeverjük.

Hozzávalók

a töltelékhez:

1 kg krumpli
2 db hagymafej
2 evőkanál olaj
50 g szárított gomba

